№ 35 ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 13 — 1908 — ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՓԵՏՐՎԱՐԻ 13 № 35

ԵՐԵՍՈՒՆՎԵՑԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի. կէս տարվանը 6 րուբլի.
Առանձին համարները ԱՄԷՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրութեան մէջ.
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Мшакъ" Базарная ул. д. Тамамшева № 16.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak".
Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից).
Յայտարարութիւն ընդունվում է ամէն լեզւով
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տելեֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ

(36-րդ ՏԱՐԻ)

ԱԳԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Հասցէն՝
ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».
TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

12 ամսվայ համար	„	„		10 ր.
11 „	„	„	„	„
10 „	„	„	„	9 ր.
9 „	„	„	„	8 ր.
8 „	„	„	„	7 ր.
7 „	„	„	„	6 ր.
6 „	„	„	„	„
Մնացած ամիսները ամսական ՄԷԿ րուբլի				
Ամերիկա տարեկան		„		6 դօլլար
Եւրոպա	„	„	„	30 ֆրանկ
Պարսկաստան		„	„	10 րուբլի

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ

Կիրակի, փետրվարի 17-ին

պ. պ. անդամների, կանդիդատների, դրանց ընտանիքների և հիւրերի համար տեղի կունենայ

Դիմակահանդէս

Դահլիճը մտնելու համար թոյլ կը տրվի՝ զինւորականներին մունդիրներով, քաղաքացիներին սև սիւրտուկներով, իսկ տեղացիներին ազգային տարազներով։

Հիւրերը թոյլատրվում են ընդունված օրէնքների հիման վրա՝ վճարելով մուտքի համար 2 րուբլի։

Սկիզբն է ժամը 10-ին երեկոյեան

(13, 15, 17) տռ. 3—1

Հինգշաբթի, փետրվարի 14-ին

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹ. ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ

կը կայանայ յօգուտ Ջգրաշէնի հայոց դպրոցի

→◆ ՀԱՄԵՐԳ ◆←

ԳՐԱԿԱՆ-ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԲԱԺՆՈՎ

Բարեհաճ մասնակցութեամբ տ. տ. Մալենդիտարեանի և Վելիամսի, պ. պ. յայտնի ջութակահար Դաւթեանի, Կորգուսի, պրոֆեսոր վիօլօնչելիստ Վերբովի, երգիչներ՝ Դօնօվսկու և Իսաեվի, դեկլամատօրներ՝ Շօրշտէյնի և Քափանակեանի։

Համերգից յետոյ կը լինեն պարեր։

ՎԻՃԱԿԱԽԱՂ, ՉԻՍՐՉԱԻ, ԾԱՂԻԿՆԵՐ

և այլն

Տոմսակների արժէքը 2 ր., իսկ ուսանողների և ուսուցիչ-ուսուցչուհիների համար՝ 1 րուբ։ Տոմսակները վաճառվում են Առևտրական բանկում պ. Ա. Քալանթարեանի մօտ և Ջգրաշէնի դպրոցում, իսկ երեկոյթի օրը՝ թատրօնի կասսայում։

Սկիզբն է երեկոյեան ժամը 9-ին

տռ. 2—1

ՓՈՂՈ՞Վ ԹԷ՞ ՀԱՑՈՎ

II

Մենք ցոյց տուինք այն առաւելութիւնները և թերութիւնները, որ ունեն նպաստ բաժանելու երկու ձևերն էլ։

Մեր ասածներից կարելի էր եզրակացնել, որ հացով բաժանելը գերադասելի է միայն այն դէպքում, եթէ կարելի է հացը տալ գիւղացուն աւելի էժան գներով, քան նա արժէ տեղական շուկայում, իսկ մնացած դէպքերում աւելի նպատակայարմար է փողով բաժանելը։

Փոխարքայի խորհուրդը նոյն հարցի վերաբերութեամբ մի որոշում է կայացրել, որով նա նպատակայարմար է համարում հացով օգնութիւնը։ Եւ այդ որոշումը պէտք է պարտաւորական նշանակութիւն ունենայ առաջիկայում։

Եթէ այդ այդպէս է և որոշումը վերաքննութեան չէ ենթարկվելու, այն ժամանակ պէտք է միջոցներ մշակել ստեղծելու այնպիսի պայմաններ, որոնք չը վնասէին գիւղացիների շահերին։

Միջոցներից մէկը կարող էր լինել այն, որ հաց ու սերմացու գնելու նախաձեռնութիւնը և աշխատանքը դըրվէին գիւղացու վրա, իսկ գնած ապրանքի արժէքը տալու պարտաւորութիւնը՝ կառավարութեան վրա։ Օրինակ, կարիք ունեցող գիւղացին, որ իրաւունք ունի ստանալու մի յիսուն րուբլի փող, ինքը որոնում է ուտելու և սերմելու մթերքներ, խօսում է գինը և երբ վճռում է գնել, յայտնում է վարչական մարմնին, որը և վճարում է գնած իրերի արժէքը։

Այս դէպքում օգնութիւնը հասցրած ենք լինում հացով և ոչ փողով, միևնոյն ժամանակ պաշտպանած ենք լինում գիւղացու իրաւունքները իր ապագայ պարտքի վերաբերութեամբ, որը նա պէտք է վճարէ։

Անշուշտ գործավարութեան այս եղանակը բաւական բարդ հաշւապահութիւն է պահանջելու, որը և պէտք է աչքի առաջ ունենան վարչական մարմինները, երբ ձեռնարկեն կազմակերպելու օգնութեան այս բարդ գործը։

Մենք աւելի նպատակայարմար ենք գտնում, որ վարչութիւնը պարտաւորական չը դարձնէր հացով նպաստ տալու եղանակը, այլ այդ խնդրի որոշումը թողնէր տեղական յանձնաժողովներին և օգնութիւն ստացողներին։

Եթէ, օրինակ, իրանք գիւղացիները կը յայտնեն մի շրջանում, որ ցանկանում են ստանալ նպաստը ցորենով և գարով, այն ժամանակ նրանց համար կարելի էր պատրաստել այդ մթերքները, հաւաքելով նրանց թէ մեր երկրում և թէ բերելով Ռուսաստանից։ Իսկ մնացած դէպքերում յարմար է տալ փող, որպէսզի իրանք գիւղացիները գնեն իրանց ցանկացած իրերը։

Մանաւանդ այդ կարևոր է սերմացու ձեռք բերելու համար, որովհետև սերմացուն մեծ մասամբ պէտք է վերցվի մեր երկրում եղած պաշարներից։ Եւ, անկասկած, ինքը գիւղացին կաշխատէ ձեռք բերել նրան այնպիսի աղբիւրներից, որոնց վրա վըստահութիւն ունի։

Մենք մեր կարծիքը յայտնեցինք. ցանկալի է, որ այն անձերը, որոնք առարկութիւններ և առանձին հայեցակէտեր ունեն ներկայ խնդրի վերաբերութեամբ, յայտնէին, որպէսզի հրապարակի վրա դրված լուրջ խնդիրը լուսաբանվէր հնար եղածին չափ լիակատար կերպով։

Ա. Քալանթար

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

Մայրաքաղաքի թերթերի ասելով, Պետական Դումայի հոկտեմբերեաններ մի խումբ մտադիր է մօտակայ նիստերից մէկում հարցապնդումն անել Թիւրքիայի պատերազմական պատրաստութիւնների մասին տարածված յուզալից լուրերի առիթով։ Հարցապնդումը խմբագրված պէտք է լինի մօտաւորապէս այս ձևով. «Յայտնի՞ է արդեօք կառավարութեանը որևէ բան Թիւրքիայի ագրէսսիվ գործողութիւնների մասին և որքա՞ն հիմնաւոր են յամառ լուրերը Ռուսաստանի մի քանի շրջաններում կատարվող մօբիլիզացիայի մասին։ Եթէ այդ լուրերը ճիշտ են, ի՞նչ բանից են առաջացել պատերազմական պատրաստութիւնները Կովկասում և Սև-ծովի վրա, —արդեօք նրանից, որ, իրօք, հնարաւոր է զինված ընդհարումը, թէ ցանկութիւն կայ մի տեսակ ցոյց անելու»։

—

«Бирж. В.» լրագիրը հաղորդում է, որ Պետերբուրգի դիպլօմատիական շրջաններում լուր է պտտում, թէ մօտաւոր օրերում կը հրատարակվի մի ակտ, որ ցոյց կը տայ թէ մեծ պետութիւնների միջև կազմվել է մի բոլորովին նոր համախմբումն Մերձաւոր Արևելքի հարցերի վերաբերմամբ։ Ասում են, որ Ռուսաստանը և Անգլիան ձեռք ձեռքի տուած կրնթանան և նրանց կաջակցէ Ֆրանսիան։ Այդ համախմբման նպատակը կը լինի մեկուսացնել Գերմանիան և Աւստրո-Ունգարիան Բալկանում և Եւրոպայում։

—

Պետերբուրգ.— Պետրո-Պավլովսկի բանտում բանտարկված Ճտուրման Կաւտենկօ-Կաւիշենը, ինչպէս պարզվեց, մասնակցել է անցեալ տարի Թիֆլիսում տեղի ունեցած պետական բանկի 250,000 ր. կողոպտմանը։

Պետական պաշտպանութեան խնդրով զբաղվող մասնաժողովի երէկվայ նիստում կարդացվեց կաբինետի յայտարարութիւնը՝ Մերձաւոր Արևելքի իրերի դրութեան մասին։ Յայտարարութիւնը կրում էր միանգամայն հանգստացուցիչ բնաւորութիւն։ Մինիստրների խորհրդի նախագահ Ստոլիպինը խօսեց չորս անգամ և բոլոր ճառերն էլ մեծ տպաւորութիւն գործեցին մասնաժողովի վրա։ Արտաքին գործերի մինիստր Իզվոլսկին խօսեց երկու անգամ, իսկ ֆինանսների մինիստր Կօկօվցեվը՝ մի անգամ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԳԸ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒՄ

I

Հայ դպրոցները վերաբացվեցին և քաղաքակիրթ աշխարհին յատուկ՝ կրթական հաստատութիւններ ունենալու տենչը, առաջին ոգևորութեան շրջանում, առաջ բերեց նորագոյն առարկաներով ճոխացրած դըպրոցական նոր ծրագիր։ Նոր ծրագրում, աւելի ճիշտը ծրագրային նախագծում, երաժշտութիւնը—երգը և ձայնագրութիւնը—եւ, անկասկած, իբրև ժամանակի անհրաժեշտ պահանջ, գրաւեց իր արժանի տեղը։ Մեր նպատակն է ընդգծել և պարզաբանել թէ ինչպէս է իրագործվում այդ ծրագիրը կամ՝ այսպէս ասած՝ ի՞նչ վիճակի մէջ են գտնվում երգեցողութիւն և ձայնագրութիւն կոչվող առարկաները մեր դպրոցներում։

Ինչպէս յայտնի է, մենք ունենք երկու կարգի դպրոցներ—ծխական և թեմական կամ միջնակարգ։ Այդ երկու կարգի դըպրոցներում էլ երգը և ձայնագրութիւնը գոյութիւն են ունեցել և անցեալում, մինչև դպրոցների փակվելը, երբ կրել են համաբեա հոգևոր բնաւորութիւն։

Ծխական դպրոցներում երգեցողութեան դասընթացքը ամփոփվել է գլխաւորապէս պատարագի, շարականների և մի քանի ազգային երգերի ուսուցման մէջ, իսկ թեմական դպրոցներում ձայնագրութեան դասաւանդութիւնը հայկական թերակազմ ձայնանշաններից և այդ ձայնանշաններով շարականներ երգելուց դէնը չէ անցել։ Եթէ աւելացնենք, որ դպրոցական ծրագիրներում այդ առարկաները իրաւական տեղ չեն բռնել՝ պատկերը մեզ պարզ կը լինի։

Դպրոցները վերաբացվեցին։ Կազմվեց ծրագրային նոր նախագիծը, ուր երգը և եւրոպական ձայնագրութիւնը գրաւեցին առանձին տեղ. բայց թէ որքան դպրոցներում այդ առարկաների վերաբերմամբ առաջ գնացինք, որքան այդ առարկաները աւանդվում են նպատակայարմար և օգտաւէտ եղանակով՝ այդ տեսնենք։

Նախ՝ երգեցողութիւնը դեռ շարունակում է մեր դպրոցներում ոչ պարտադիր առարկայ լինել, այսինքն աշակերտները այդ առարկայով կարող են պարապել և չը պարապել և որը, այսպէս ասած, աշակերտի ընդհանուր առաջադիմութեան վերաբերմամբ գին չունի։ Եթէ մի քիչ հեռուն գնանք, կը տեսնենք որ մի շարք դպրոցներում նա նոյնիսկ չը կայ էլ։

Այս երևոյթը գալիս է զգացնելու այն, որ թէ աշակերտութիւնը և թէ հէնց իրանք դասատուները անփոյթ են դէպի այդ առարկան, գիտենալով որ նա արժանի գընահատութիւն չունի, և եթէ այդ այդպէս է, ապա ուրեմն արժէ՞ք արդեօք հոգալ նրա վրա կամ լաւ, աջող կամ անաջող լինելու մասին։

Երկրորդ՝ երգեցողութեան ոչ պարտադիր լինելը դասատուների վերաբերմամբ առաջ է բերել մի շատ ցաւալի երևութութիւն։

Այդ ասպարէզում գործում են ամենքը՝ և՛ լեզուագէտը և՛ պատմագէտը և՛ բնագէտը և ոչ միայն ընդհանուր գիտութեամբ և զարգացողութեամբ թոյլ՝ այլ մինչև իսկ ստանձնած առարկայի մասնագիտական տարրական գիտելիքներից անտեղեակ մարդիկ։ Մի խօսքով երգեցողութիւնը կարող է դաս տալ ամեն մի պատահական մարդ։

Դժբաղդաբար դպրոցական վարչութիւններն են, որ շատ անգամ հրաւիրում են երգեցողութեան այդպիսի դասատուներ ղեկավարվելով լոկ պատահական հանգամանքներով և կամ խնամիական այս կամ այն հաշւով, առանց ի նկատի առնելու դասատուի գիտութեան և ընդունակութեան արժէքը։

Այս բոլորը ստեղծել է այն, որ երգեցողութեան ուսուցչի ընդհանուր և մասնագիտական կրթական ցենզը կանգնած է բոլորովին ցածր աստիճանի վրա։ Երգեցողութիւնը, գեղարուեստի այդ ամենազգայուն ճիւղը, ոչ մի կրթիչ դեր չէ կատարում մեր դպրոցներում։

Եւ այն դասատուն, որը ղեկավարվում է իր մի քանի դէսից-դէնից լսած, հաւաքած ու անզիր արած երգերով, ամենաշատը այս կամ այն պատահական մարդուց, առանց սիստեմատիկ շկօլայի, եւրոպական դիեզի կամ բեմօլի անունը լսելով կամ փօ-է-վէ-բէն երգելով, կարո՞ղ է արդեօք երաժշտութեան ամենանուրբ մասին՝ ձայնականին արտայայտիչ լինել։ Անկասկած ոչ։

Եւ մեր ծխական դպրոցներում, շնորհիւ մի շարք այդպիսի անգիտակ ուսուցիչների դասաւանդման, երեխաները մեծանում են ոչ միայն աներաժշտական, այլ զրկված միանգամայն գեղեցիկը, վսեմը զգալու, ըմբռնելու և սիրելու ճաշակից։ Իսկ այն ձեռնհաս անձինք, որոնք իրանց վրա են վերցրել երգեցողութեան ուսուցչի անշնորհակալ կոչումը, ստիպված են անհաւասար կռիւ մղել իրանց առարկայի վերաբերմամբ տիրող ցաւալի երևութութեան հանդէպ և կամ դաւաճանել իրանց կոչմանը։

Այսքանս երգի մասին. անցնենք ձայնագրութեան։

Աղատ Մանուկեան

ԴԱՐՁԵԱԼ ՅԻՇՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Արփիար Արփիարեան)

I

Կարծես թէ այս տարի ինձ վիճակված է շարունակ յիշողութիւններ գրելու այս ու այն մեռնողի կամ վատաբար սպանվածի մասին։ Սակայն ինչ արած, քանի որ 90-ական թւականների մեր հայկական կեանքում տեղի ունեցած շատ ու շատ դէպքեր, որոնք առաւել կամ նուազ պատմական նշանակութիւն ունեն այսօր, ժամանակների պահանջի շնորհով կատարվել են կօնսպիրացիայի քօղի տակ և այսօր միայն հնարաւորութիւն կայ հրապարակ հանել նրանց ու հասարակութեան լայն խաւերի սեփականութիւն դարձնել։ Պատմական այդ դէպքերը, ի հարկէ, կապված են այս ու այն անձնաւորութեան հետ, և սրանց մահկանացուն կնքելուց յետոյ է որ առիթ է ներկայանում վերակենդանացնել նրանց՝ յիշողութեան մէջ և գրի առնել, թողնելով ապագայի պատմաբանին ըստ արժանւոյն գնահատել նրանց։

Երևի, «Մշակի» ընթերցողները կը յիշեն, որ Խրիմեանի մասին յիշողութիւններս*) գրած ժամանակ՝ անցողակի կերպով ասել էի, որ 89 թ. ամառը Պօլիս գնալով, բացի Խրիմեանից, պէտք է տեսնէի ու ծանօթանայի նաև Հայկակի հետ։ Թէ ես և թէ ընկերներս Հայկակին չէինք ճանաչում անձամբ, բայց նրա թղթակցութիւնները «Մշակում» մեզ միշտ հմայում էին, և, գիտենալով թէ ինչպէս Գ. Արծրունին նրան սիրում ու գնահատում է, մենք մի բոպէ անգամ չէինք կասկածում, որ Հայկակը կատարելապէս վստահելի անձնաւորութիւն է լինելու։ Պօլսում ես պէտք է Հայկակի աջակցութիւնը խնդրէի, նախ այն մտքով, որ, եթէ նա համաձայնէր մեր՝ Հնչակեան ծրագրի էական կէտերի հետ և հակառակ չը լինէր յեղափոխական գործունէութեան, ինքը միանար մեզ հետ և ինձ հետ միասին, հէնց իր ցոյց տուած մարդկանցից, Պօլսի առաջին Հնչակեան մասնաճիւղը կազմակերպէինք։ Իսկ այն դէպքում, եթէ նա չը համաձայնէր յեղափոխական գործունէութեան մէջ մտնել, ես նրանից պիտի խնդրէի, ինչպէս և Խրիմեանից, որ, գոնէ, մի քանի՝ մեր գործին պէտք եղող մարդկանց հետ ծանօթացնէր ինձ, որպէսզի մնացածը ինքս անէի։

Այդպիսի խորհրդով ես մտայ Պօլիս և հէնց երկրորդ թէ երրորդ օրը գնացի «Արևելքի» խմբագրատուն Հայկակի հետ ծանօթանալու։ Բացի Հայկակից, ես այդտեղ ծանօթացայ Պօլսի այն ժամանակվայ համարեա թէ բոլոր աչքի ընկնող գրականագէտների հետ, ինչպէս օրինակ Տէմիրճիպաշեան, Հրանտ, Բաշալեան, Քէչեան և ուրիշներ։ Դրանք բոլորն էլ շատ սիրալիր ընդունելութիւն ցոյց տուին ինձ՝ «կովկասահայ եղբօրս»։ Այդտեղ նոյնպէս ես առաջին անգամ փորձով հասկացայ, թէ ինչ բան է «հոսհոսութիւնը», որ այնպէս յաճախ գործ էր ածվում կովկասեան մեր գրականութեան և առօրեայ խօսակցութիւնների մէջ։ Զարմանալի բան տարօրինակ ու մեծ հոսհոսութիւն երևաց ինձ օրինակի համար հէնց այն հանգամանքը, որ վերոյիշեալ գրականագէտները յանկարծ սկսեցին իրարու ներկայացնել ինձ՝ նոր եկւորիս և այնպիսի գովասանքներ շռայլել միմեանց հասցէին, որ ես սկսեցի նրանց տեղ ամաչել. «տաղանդաւոր բանաստեղծ», «հռչակաւոր գրող», «անզուգական հանճար», «Վիկտոր Հիւգօ», «Էմիլ Զօլա», մի խօսքով՝ էլ խօսք չը մնաց, որոնցով չը դրուատէին միմեանց «Արևելքի» խմբագրատանը հաւաքված գրականագէտները։ Ոչ պակաս տարօրինակ թուաց ինձ, երբ խմբագրութեան անդամներից մէկը, հազիւ հետս ծանօթացած, եթէ չեմ սխալվում, հէնց առաջին այցելութեանս օրը, առջևս թուղթ ու թանաք դրեց, խնդրելով որ ես մի որևէ յօդուած գրեմ «Արևելքի» համար։

Հայկակի հետ երբ մի-երկու բոպէ առանձին մնացինք, ես իրան հասկացրի, որ իր հետ առանձին խօսելիքներ ունեմ։ Նա ինձ ժամադրութիւն նշանակեց մի ուրիշ անգամվայ համար, խոստանալով ինձ այնպիսի տեղ տանել, ուր մեզ ոչ ոք չի խանգարի։

Այդ օրը նա ինձ տարաւ մի ինչ-որ գրասենեակ, ուր մտնելու համար մենք մի քանի սենեակների միջով անցանք, և, երբ մենք նշանակված սենեակը մտանք, նա չափազանց մեծ զգուշութեամբ դռները կողպեց, ասելով՝

— Գիտէք, պ. Խանազատեան, Պօլսոյ տուներուն պատերն ալ ականջ ունին։ Պօլիսը լեցուն է խաֆիէներով (լրտեսներով) և ոչինչ չի վրիպիր անիծուածներուն աչքերէն ու ականջներէն։ Սակայն կը յուսամ, թէ մենք հոս բաւականին ապահով ենք և կրնանք մեր ուզածը խօսիլ։

Առանց այլևս երկար ժամանակ կորցնելու, ես Հայկակին յայտնեցի իմ Պօլիս գալու դիտաւորութեան մասին, պատմեցի ու բացատրեցի մեր՝ հնչակեանների մտադրութիւնները, ունենալիք գործունէութիւնը, ծրագիրը, անելիքները, մի խօսքով՝ ամեն բան, ինչ որ պէտք էր և կարելի էր մի շատ վստահելի մարդու ասել։ Հայկակը մեծ ուշադրութեամբ էր լսում ինձ, թէև շատ էլ հանգիստ չէր երևում. նա շարունակ տեղից վեր էր կենում, զգուշութեամբ դռանը մօտենում, իմանալու համար թէ արդեօք մեզ լսող չը կա՞յ։ Այդ աստիճան զգուշութիւն ունենալը ինձ՝ Եւրոպայից եկողիս վրա շատ վատ էր ազդում, և Հայկակը նկատեց այդ բանը, ուստի մի քանի անգամ փորձեց ինձ համոզել, որ դա Պօլսում անհրաժեշտ է, որովհետև «խաֆիէները ամեն տեղ կը վխտան և շատ վարժուած հնարագէտներ են»։

Ասելիքներս վերջացնելուց յետոյ՝

— Ի զուր չէ,—ասաց նա,—որ մեր խմբագրատանը պաշտօնակիցներս ձեզ ճինիլիւս ենթադրեր են։

Ծիծաղեցի, ի հարկէ, աշխատելով բացատրել ու հաւատացնել նրան, որ թէ ես և թէ ընկերներս, նիհիլիստներ չը լինելով հանդերձ, սաստիկ հակառակ ենք նիհիլիզմին, և որ մենք պարզապէս սօցիալիստ-յեղափոխականներ ենք։

Հայկակը սօցիալիզմի մասին հիմնաւոր հասկացողութիւն համարեա թէ չունէր, բայց նա, բնազդով միայն դատելով, այն կարծիքը յայտնեց, թէ սօցիալիզմը շատ հեռաւոր ապագայի խնդիր կարող է լինել։

---

*) Այդ յիշողութիւնները արդէն լոյս են տեսել առանձին գրքոյկով։

— Հայաստանի մէջ սօցիալիզմի խնդիրներով պարապելը շատ կանուխ է,—ասաց նա,—նախ պէտք է Հայաստանը ազատել օսմանեան լուծէն, և ապա, երբ գէթ Բուլգարիայի վիճակին ազատ Հայաստան կունենանք, այն ժամանակ կրնանք և սօցիալիզմի մասին խորհիլ։

Իդէալիստ սօցիալիստ-յեղափոխական, որ բոլոր սօցիալիստ-յեղափոխականների նման հաւատացած էի, թէ սօցիալիզմը բոլորովին կախումն չունի ժամանակի ու տեղի պահանջից, որ սօցիալիստական կարգեր կարելի է մտցնել Թէկուզ Աֆրիկայի ամենայետ ընկած ու մութ անկիւններում, դրա համար հարկաւոր է միայն որ սօցիալիստական գաղափարները քարոզողներ ու տարածողներ լինեն,—այդպէս մտածողներից մէկը լինելով այն ժամանակ,—ասում եմ,—ես, ի հարկէ, չէի համաձայնում Հայկակի հետ և աշխատում էի նրան էլ այն ձևով համոզելու, ինչպէս որ ես էի համոզված։

Բայց որովհետև, ինչպէս ասացի, Հայկակը հակաճառում էր շատ աւելի բնազդով, քան գիտական պաշարով, իսկ այդ կողմից ես աւելի ուժեղ լինելով, նա շատ էլ չը վիճեց ինձ հետ։ Չեմ ասում, թէ նա համաձայնեց ինձ հետ. ոչ. շատ աւելի նա մի առանձին կարևորութիւն էլ չը տուեց այն բանին, թէ մեր ծրագրով մենք սօցիալիստներ ենք յայտնվում։ Նամանաւանդ նա կարևորութիւն չը տուեց այդ բանին հէնց այն պատճառով, որ սօցիալիզմը մեր՝ հնչակեաններիս ծրագրում յայտնվում էր իբրև հեռաւոր նպատակ, իսկ մօտակայ նպատակն էր Հայաստանի անկախութիւնը, ռամկավարական կառավարչական սիստեմով։ Իսկ այդ բանի դէմ Հայկակը ոչինչ դէմ չունէր և շատ մեծ համակրանքով վերաբերվեց։

Բաւական չէ ասել, թէ Հայկակը մեծ համակրանքով վերաբերվեց մեր ծրագրին ու ունենալիք գործունէութեանը, այլ և խոստացաւ եռանդուն գործակցութիւն ունենալ, ասելով որ Պօլսի կազմակերպութեան հիմքը հէնց ինքը կը դնի։

— Կաղաչեմ, պ. Խանազատեան,—ասաց նա,—դուք հոս այդ մասին մէկու մը հետ մի տեսնուիք ու ոչինչ ըսէք. դուք մեր տեղի թէ պայմաններուն և թէ մարդկանց անծանօթ էք և կրնաք վտանգուիլ։ Այդ գործը ձգեցէք ինձի. պէտք եղող մարդոց հետ ես կը տեսնուիմ, կը խօսիմ ու ամեն բան կը կարգադրեմ։ Դուք ինձի ձեր հասցէն թողէք, ես ձեզ կը գրեմ, մենակ թէ կաղաչեմ, որ դուք ինձ նամակ չը գրէք այս խնդիրներուն վրա. զգուշութիւն ընելու է. նամակը կրնայ բռնուիլ։ Իսկ եթէ գրելու ալ ըլլաք, այլաբանօրէն գրելու է, իբրև թէ առևտրական գործի մը մասին է խօսքը։

Ես նրան հանգստացրի այդ մասին, ասելով որ մենք գաղտնի մելան ունենք մեր թղթակցութիւնները վարելու համար, և միևնոյն ժամանակ խնդրեցի, որ ինքը ոչ միայն ինձ գրի իր կատարած գործերի մասին, այլ և Ժընէվի մեր ընկերներին էլ, չը զլանալով նաև թղթակցութիւններ ուղարկել նրանց, «Հնչակի» համար։ Այդ ասելով ես նրան տուեցի մի կտոր այն քիմիական բաղադրութիւնից, որով մենք գաղտնի նամակներ էինք գրում, և բացատրեցի թէ նրանով գրելու և թէ նրան բանալ-կարդալու ձևը։

Հայկակը չափազանց ուրախացաւ այդ հանգամանքից, խոստացաւ իմ բոլոր խնդրածները ճշտութեամբ կատարել, կրկին ու կրկին անգամ զգուշացնելով ինձ, որ ես Պօլսում ոչ ոքի հետ չը տեսնվեմ, ամեն բան թողնեմ իրան անելու և ոչ ոքի էլ չը յայտնեմ, թէ ինքը խոստացել է մեր «գործերի» մէջ ուեէ կերպով մասնակցել։

Ես ճշտութեամբ կատարեցի Հայկակի խնդիրը. նրա հետ պայմանաւորվելուցս յետոյ այլևս բոլորովին չը փորձեցի Պօլսում կազմակերպութիւն ստեղծել։ Ոգևորված մի նամակ գրեցի Ժընէվի ընկերներիս, յայտնելով նրանց Հայկակի խոստումների մասին, և ինքս եկայ Կովկաս։

Կովկասում երկար սպասեցի Հայկակի աւետաբեր նամակներին, սակայն ոչինչ չը ստացայ։ Գաղտնի մելանով ես նրան մի-երկու նամակ գրեցի, բայց դարձեալ պատասխան չը ստացայ։ Կովկասում 3—4 ամիս մնալուց յետոյ գնացի Տրապիզոն, որտեղից նրան նոյնպէս նամակներ գրեցի, բայց դրանք էլ անպատասխան մնացին։ Ոչ միայն ինձ ոչինչ չը գրեց Հայկակը մի ամբողջ տարվայ ընթացքում, այլ և նա ոչ մի տող չէր գրել և Ժընէվ։ Այս բոլորից յետոյ իմ և ընկերներիս համար պարզ էր, որ Հայկակը իր չափազանց «զգուշութեամբ» միանգամայն անպէտք էր րիսկ պահանջող յեղափոխական գործունէութեան համար։

Երանի թէ նա ինքն էլ հասկանար իր կատարեալ անպէտքութիւնը այդ ասպարէզի համար և երբեք հրապարակ չը գար իբր՝ յեղափոխական գործիչ։

Թէ ինչպէս Հայկակը նետվեց յեղափոխական ասպարէզ, այդ մասին կը պատմեմ յաջորդով։

Խ. Ազատ

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

(«Սև Թռչունը» Ա. Ահարոնեանի, դրամա 2 գործողութեամբ. «Եւայլն» Գ. Սունդուկեանի, կատակ 2 գործողութեամբ)

Հայկական վերջին ներկայացմանը, որ տեղի ունեցաւ երկուշաբթի, փետրվարի 11-ին, Թիֆլիսի արտիստական Թատրոնում, տրվեցին երկու ինքնուրոյն պիէսներ՝ մէկը «Սև Թռչունը» Ա. Ահարոնեանի, միւսը «Եւայլն» Գ. Սունդուկեանի։

«Սև Թռչունը» կոչված է դրամա, բայց նա դրամա չէ, այլ մի այլաբանական պատկեր—խորհրդածութիւն դիալօգների ձևով։

«Սև Թռչունը» պատկանում է Ահարոնեանի գրուածքների այն շարքին, որի մէջ մտնում են «Արցունքի հովիտը», «Կարմիր հէքեաթները», «Մահը» և ուրիշ մանր ուսուածքներ ու պատկերներ։

Վերջին նրա երկրի մէջ ևս ուժգնապէս լսվում են տանջանքի, վշտի, մորմոքի և մղձաւանջի արձագանքները, Թունաւորելով կենսուրախ արտայայտութիւնները և հոգեկան Թրթիռները։

Սև Թռչունը այլաբանական ըմբռնումով և աւանդական հասկացողութեամբ այն չար ոգին է, որ հալածում է ամեն մէկ մարդու և ամբողջ հասարակութեանը։ Նա Թունաւորում է կեանքը և նրան անդամալուծում։ Իսկ եթէ մարդիկ հաշտվում են կեանքի և նրա արտայայտութիւնների հետ, այդ նրանք կատարում են արհեստական կերպով, կեղծելով իրականութիւնը, խաբելով իրանց և փայփայելով այն միտքը, թէ նրանք կարող են մոռացութեան տալ դառն իրականութիւնը և արհամարհել Սև Թռչունին։

Պիէսի մէջ դուրս է բերված մի ընտանիք, որը, իր բաղդաւորութեան գագաթնակէտին հասած ժամանակ, տեսնում է, որ նա ընդհակառակը շատ դժբաղդ է և Թշուառ։ Ահա ինչումն է բանը։ Երկու տղամարդ կռւել են կնոջ համար և նրանցից մէկը յաղթելով միւսին տիրացել է կնոջը, գրաւելով և նրա սէրը։ Բայց կինը ունի սպանված տղամարդուց մի զաւակ, որը հասակն առնելուց յետոյ իմանում է այն գաղտնիքը, որով ծածկված է եղել նրա մանկութիւնը։ Այդտեղից սկսվում են տանջանքներ բոլորի համար, որովհետև մեռածի ուրուականը հանգիստ չէ տալիս նրանց և Թունաւորում է այն «երջանիկ» կեանքը, որ մի կերպ ստեղծել էին մարդիկ իրանց համար։

Իբրև դրամատիքական մի աշխատութիւն «Սև Թռչունը» չէ պարունակում իր մէջ այնպիսի մի հանգոյց, որ սկզբից և եթ բռնէր հանդիսականի ուշադրութիւնը գործող անձերի և առհասարակ բեմի վրա։ Գործողները, նրանց արարքները և խորհրդածութիւնները պարզվում են այն ձևով, ինչպէս մի բէլլետրիստական գրուածքում։

Պիէսի մէջ կան հետաքրքրական աջող կտորներ, գեղեցիկ ձևակերպութիւններ, պատկերաւոր համեմատութիւններ, որոնք, սակայն, համախմբված միասին, չեն տալիս այն, ինչ որ պէտք է ներկայացնէր դրամայի կերտուածքը։ «Սև Թռչունը» աւելի յարմար է ընթերցանութեան համար, քան ներկայացման և յամենայն դէպս եթէ ներկայացվում է, նա չը պէտք է կոչվի դրամա, այլ ստուերապատկերներ, սիլուէտներ, այլաբանական պատկերներ։

Ինչ որ կարելի էր անել պիէսի ներկայացման համար, արված էր։ Տեսարանները գեղեցիկ էին, սրինգը հնչում էր մելամաղձ եղանակ, կանանց խմբական երգը բաւական ախորժալուր էր։ Անտառը, լեռները, ջուրը, լուսինը և կանաչութիւնը խնամքով պատկերացրած էին։

Օր. Ազամեան փոքրիկ Հեղինէի դերում կատարեց իր դերը սրտաշարժ և անկեղծ արտայայտութեամբ։ Արմէնեան ծերունու դերում ստեղծեց անպատասխանի մի բնորոշ դէմք, ներկայացնելով նրան, իբրև վերացականի մի իրական արտայայտութիւն։

Տիկին Արաքս լաւ էր մօր խանդաղատանքի տեսարաններում, իսկ բողոքի մէջ նա Թէև ճիշտ էր ըմբռնել դերի էութիւնը և լաւ էր արտասանում, բայց բողոքը այնուամենայնիւ ազդու չէր։ Մամիկոնեան, Զարիֆեան, Մելիքեան, Վրոյր, Ալլահվերդեան պահպանում էին անսամբլը։

Դրամայից յետոյ տրվեց Գ. Սունդուկեանի «Եւայլն» կատակը, որը ներկայացվեց մեծ աշխուժով և զուարճութիւն պատճառեց հանդիսականներին։

Սունդուկեանի այդ պիէսը գրված է վաղուց և նա միայն հրատարակվեց նորերումս։ Նրա մէջ գործող գլխաւոր հերոսը, որին հեղինակը տուել է «Եւայլն» անունը, այնպիսի մի տիպ է, ինչպէս Ժան-Պօլը «Դալալ-Ղազօ» պիէսի մէջ։

«Եւայլն» պիէսի ներկայացումը յիշեցնում էր մեզ հայ բեմի անցած-գնացած օրերը. Նրա մէջ դուրս է բերված Թիֆլիսի կեանքի մի խորշը իր զաւեշտական արտայայտութեամբ։ Աչքի էին ընկնում իրանց դերակատարութեամբ Յարութիւնեան, Տէր-Դաւթեան, Զարիֆեան, տիկին Ցամիկ։

Հասարակութիւնը ծափահարեց պիէսների հեղինակներին։

Սիրող

ԱՐՓԻԱՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Շուշի, 8 փետրվարի

«Մշակի» բազմամեայ բեղմնաւոր աշխատակից Հայկակի տրագիքական սպանման սև ու սրտամաշ լուրը սարսափելի ճնշող տպաւորութիւն գործեց մեզ վրա։ Թոյլ տուէք արտայայտել ձեզ՝ որպէս ազաւոր մեր հոգեկան վշտակցութիւնը։ Յանձին Հայկակի հայ մամուլը կորցրեց իր քաջամարտիկ զինուորներից մէկին, որի մատուցած ծառայութիւնները նոյն ասպարէզի վրա անգնահատելի են։ Եթէ յանցագործի ձեռքը խլում է մի հասարակ մահկանացուի կեանքը, այդ դիպուածում կորուստը վշտալի է լինում մարդկային արածների մի սահմանափակ շրջանի համար։ Բայց որքան աւելի մեծ է այն կորուստը, որ զգալի է մի բուռն ազգութեան...

Մեր ժամանակի կրքերից և կուսակցական ձգտումներից ազատ ապագայ քննադատը, անաչառ կերպով ուսումնասիրելով մեր դարի հրապարակախօսութիւնը, ըստ արժանոյն կը գնահատէ անշուշտ Հայկակին իբրև անպայման մաքուր և անխարդախ հրապարակախօսի։

Իսկ մեզ մնում է ողբալ և բացականչել. Աւաղ, չը կայ այլևս Հայկակը...

Փոլոս Զաքարեան
Լևոն Յովսէփեան

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԵԱՆ ՇՈՒՐՋԸ

I

Գերագոյն կամ կենտրոնական խորհուրդ

«Մշակի» մէջ կարդալով պ. Ա. Մ. Նզիկեանի յօդուածները «Կաթողիկոսը» վերնագրով, գալիս եմ մի քանի խօսք ասելու ազնիւ պարոնի այն առաջարկի մասին, թէ պէտք է միջնորդութիւն յարուցանել փոխել տալու «պօլօժենիայի» այն տրամադրութիւնը, որով անհնարին է դարձվում արդէն մի անգամ ընտրված կաթողիկոսին գահից հեռացնելը։

«Անպէտք, մանաւանդ թէ վնասակար իսկ է մի ընտրութիւն՝ երբ ընտրողը ընկնում է ընտրվածի Թակարդը և դառնում է նրա գերին կամ ստրուկը»,—գրում է պարոնը «Մշակի» № 160-ի մէջ։ Ապա Թւելով այն անարժան կաթողիկոսներին, որոնց գահընկէց է արել մեր եկեղեցին, հասնում է մինչև այն ժամանակները, երբ մեր եկեղեցին ստանում է ռուսական «պօլօժենիէն» ուր՝ «հայ եկեղեցին, — գրում է նա, —պահպանելով իր ընտրողական սկզբունքի մի ծայրը, այսինքն համազգային ընտրութեամբ մէկին կաթողիկոսական գահ բարձրացնելուն, կորցրել է միւսը, այսինքն անարժան կամ վնասակար հանդիսացածին նոյն գահից վեր բերելուն»։ Ուստի և առաջարկում է այդ՝ «խրամատը լցնելու, խախտվածը իր նախկին լրական պայմանի մէջ վերահաստատել տալու», յատուկ միջնորդութեամբ։

Որ «պօլօժենիէն» շատ կողմերով պակասաւոր է, շատ շատ անգամ շեշտված է, բայց որ դրա հետ միասին և հէնց այդ պակասաւոր «պօլօժենիէն» շատ աւելի պակասաւոր կերպով կարդացվել, հասկացվել ու գործադրվել է մեզանում—այդ ևս պէտք է ընդունենք և խոստովանենք։

Ճիշտ է, «պօլօժենիէի» մէջ չը կայ յատուկ ու որոշ յօդուած արդէն ընտրված և օծված կաթողիկոսին գահընկէց անելու մասին, բայց և չը կայ այդ՝ բացարձակ արգելող յօդուած։ Սա, ըստ իս, շատ հասկանալի է։ Մի ծայրագոյն պատրիարքի ընտրութիւն, որ կապված է ի սփիւռս աշխարհի տարածված հայերի մասնակցութեան և գերագոյն օծման խորհրդի հետ, իր մէջ կրում է ընտրեալի արժանաւոր լինելու պայմանները. ուստի և բնաւ անտեղի կը լինէր նախատեսել ազգովին կատարած սխալն ուղղելու մասին յատուկ յօդուածներ։ Բայց երբ «պօլօժենիէն» իր հիմնական յօդուածներով ճանաչել է մեր ազգային եկեղեցու հոգին և առանձին յօդուածով չէ արգելել այդպիսի մի գործողութիւն, իմ կարծիքով, իրաւունք չը կայ եզրակացնելու, թէ մեր օրերում անհնարին է ազգընտիր կաթողիկոսին գահընկէց անելը։ Անհնարինութեան մասին հետևապէս խօսք լինել չէ կարող. բայց անհնարինութեան չափ գուցէ դժուար է այդ, և սրա պատճառը, ըստ իս, «պօլօժենիէն» չէ իր յօդուածներով, այլ գործնական կեանքը։ Երբ ազգընտիր կաթողիկոսը մեռնում է, պէտք է նոր ընտրութիւն անել. այս պահանջն առաջ է բերում անխուսափելի փաստը—անձի մահը։ Բայց ո՞րն է և ինչպէ՞ս պիտի մարմին առնի այն անվիճելի փաստը, որով կաթողիկոսի գահընկէց լինելու չափ անարժանութիւնը պիտի հանդիսացնի ամբողջ ազգի առաջ։ Եթէ այսպիսի մի անվիճելի փաստ, մի անխուսափելի ոճրագործութիւն տեղի ունենայ, ոչ մի «պօլօժենիէ» կաթողիկոսին չի կարող պաշտպանել կամ ազատել ազգի զայրոյթից, ազգի արժանաւոր հատուցումից. իսկ բոլոր այն անարժանութիւնները, որոնք պայմանական են, որոնք դեռ ևս քննութեան, ստուգութեան կարօտ են, ի հարկէ չեն կարող և չը պիտի ծառայեն Թեթև կերպով գահավիժելու այնպիսի մի բարձր պաշտօնէի, ինչպէս եկեղեցու լիութիւնից ընտրված հայրապետն է։ Հետևապէս եկեղեցին անարժան հայրապետի հասցրած վնասներից փրկելու-ազատելու միջոցը ոչ թէ անարժան հանդիսացածին գահընկէց անելու դիւրութիւնների մէջ պէտք է փնտռել. ոչ, ամենևին ոչ. այլ առհասարակ այնպիսի պայմանների մէջ դնելու է նրան, հայրապետին, որ իր անարժանութեամբ հանդերձ զրկված լինի վնասներ հասցնելու հնարաւորութիւններից։

Ընտրողական-ժողովրդավարական սկզբունքների խորհրդաւորութիւնը և արժանաւորութիւնը նրա մէջ չէ, որ այս կամ այն իշխանաւորին, առաջնորդին, պետին իր քուէներով է ընտրում, այլ որ նրա՝ իշխանաւորի, առաջնորդի ու պետի կողքին իր ներկայացուցչական խորհուրդն էլ է դնում անպատճառ։

Առաքելական մեր եկեղեցին Քրիստոսին է միայն ճանաչում գլուխ, պետ իր եկեղեցու. այնուհետև ամենայն խնդիր ժողովով խորհրդով պիտի վճռվի.. «Յիսուս-Քրիստոս եկեղեցին կառավարելու վերին իշխանութիւնը առանձինն բնաւ և ոչ մէկու կուտայ» (տես. քննակ. կրօնագ. եր. 417), «եկեղեցւոյ կառավարութիւնը անհատ մարդու չէ՝ այլ ամբողջ առաքելոց գումարին» (նոյն տեղ երես 421)։

Եթէ մեր ազգային եկեղեցին, չափված ձևված լինելով հանդերձ ընտրողական ու ժողովրդավարական հիմունքների վրա, ամբողջ ազգից ընտրված հայրապետին ճանաչել է գլուխ եկեղեցու, պատճառը բնաւ որոնելու չէ իր հոգու մէջ. դա կը լինէր հակասական։ Նախ մեր եկեղեցին՝ նայած իր կանոններին՝ ամենայն մի իշխանաւորի մօտ սահմանում է խորհուրդ, ժողով, ուրեմն ոչ մի անձի Թոյլ չէ տալի անձնօրէն կառավարելու, իշխելու։ Երկրորդ՝ մեր եկեղեցին, Թէպէտ հաստատված ընտրողական ու ժողովական սկզբունքների ու հիմքերի վրա, իր գոյութեան ամբողջ ընթացքում տարաբաղդաբար դրված է եղել միանձնօրէն կառավարվող ազգերի իշխանութեան ներքոյ ու զրկված է եղել ամենաանհրաժեշտ հնարներից լայնօրէն մշակելու, կարգաւորելու, սահմանելու և իր հոգու պահանջած ձևերով առաջ վարելու իր օրէնքները և կարգերը։

Ուրեմն մեր եկեղեցին եթէ այսօր չունի ամբողջ ազգի կողմից ընտրվող հայրապետի կողքին նաև ամբողջ ազգի կողմից ընտրվող գերագոյն խորհուրդ, պատճառը իր աշխարհագրական ու քաղաքական պայմաններն են, այլ ոչ թէ հոգին ու պատմութիւնը։

Այսօր իսկ ունենք ծայրագոյն մեր պատրիարքի կողքին սինոդ, որ ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ ազգի կողմից ընտրվածների գերագոյն խորհրդարանի տիպը, մնացորդը. բայց եթէ այսօրվայ սինոդը չունի և ազգը չէ ցանկանում, որ ունենայ այն ոյժը, զօրութիւնը, նշանակութիւնը, ինչ նպատակով որ եկեղեցին սկզբներում սահմանել է, պատճառը միայն ու միայն նրա մէջ է, որ ազգը զրկված է եղել իր սինոդը—իր գերագոյն խորհրդարանը իր քուէներով, իր ընտրութեամբ կազմելու դիւրութիւններից։ Այսօրվայ մեր սինոդը ներկայանում է ժողովրդական ներկայացուցչական խորհրդարանի փոխանակ՝ կառավարական մի հաստատութիւն կարծես աւելի հակակշիռ ազգընտիր հայրապետի։

Հոգելոյս Մկրտիչ կաթողիկոսը հրաւէր կարդաց հայ ժողովրդին իր քուէներով ընտրելու իր գերագոյն խորհրդարանը։ Դրանով ուզեց սինոդի մէջ ժողովրդական հոգի ու կենդանի շունչ մտցնել. ուզեց սինոդին տալ այն տիպը, որ պէտք էր ու ցանկալի է որ բռնէր նա։ Սակայն Թերի է, երբ ընտրութեան մէջ չէ մասնակցում ամբողջ ազգը և երբ անդամների Թիւը, հպատակութիւնը ու կուսակրօն լինելու պայմանները դեռ կախված են «պօլօժենիէից»։

Ահա թէ ինչը պէտք է փոխել. ահա թէ ինչի համար պէտք է միջնորդութեամբ դիմել Թագաւորին։

Եւ այս փոխելու և դիմում անելու իրաւունքը պատկանում է համազգային ժողովին։ Ոչ մի կասկած չը կայ, որ Ռուսիան, ժողովրդական ներկայացուցչական այժմեան Ռուսիան, բնաւ չի դնի արգելքներ, ինչպէս առաջ։

Այո, պէտք է և անհրաժեշտ է ամբողջ ազգի կողմից ընտրվող հայրապետին դնել ամբողջ ազգի կողմից ընտրվող կենտրոնական կամ գերագոյն խորհրդի կամքով ընթանալու պայմանների մէջ, ինչպէս մի եկեղեցական հասարակապետութեան, մի ժողովրդավարական նուիրապետութեան նախագահ։ Այսպիսով միայն անվնաս կը դառնայ հայրապետի անձնական Թերութիւնը. այսպիսով միայն մեր եկեղեցին կը ստանայ իր ժողովրդավար կազմը, հոգին ու ձևը։ Իսկ մինչ այդ, եթէ մեր ռուսահայ ժողովուրդը իմանար օգտվել հոգելոյս Մկրտիչ կաթողիկոսի հրաւէրից և շտապէր իր քուէներով ութ անգամ ընտրելու, իր ցանկութեամբ կազմելու հէնց այժմեան մեր սինոդը, գէթ ռուսահայերիս եկեղեցին ութն անգամ պակաս ենթակայ կը լինէր այսուհետև գահակալող հայրապետների անարժանութեան երեսից հասնելիք վնասներին։

«Պօլօժենիէն» այդ ութ անդամը ժողովրդի կողմից ընտրվելու արգելք չունի։ «Պօլօժենիէն» կօնսիստօրիաների չորս անդամները Թեմի կողմից ընտրվելու բնաւ արգելող յօդուածներ չունի։

Բայց որ չարաբաստիկ «պօլօժենիէն» արժանաւոր կերպով չէ կարդացվել ու գործադրվել,—մեղաւորը մենք ենք։

Եւ որ ընտրողական մեր իրաւունքների ետևից ման չենք եկել, որ ընտրութեան ժամանակներում մենք միշտ կուսակցական նեղ հաշիւներով ենք առաջնորդվել, որ ընտրելիների մասին մենք արդարակշիռ գնահատութիւններ չենք ունեցել,—այս ամենն էլ պիտի խոստովանենք։

Այսպիսի մեր պայմանների մէջ, համաձայնեցէք, ազնիւ պ. Ա. Նզիկեան, կաթողիկոսին գահընկէց անելու դիւրութիւն ըստեղծող յօդուածը նորանոր չարիքների դռներ բանալուց զատ՝ մեզ ոչ մի օգուտ չի տալ։

Կաթողիկոսի մօտ գերագոյն խորհուրդ, ազգի կողմից ընտրված ներկայացուցչական ժողով—ահա թէ որտեղ է, իմ կարծիքով, վատ կաթողիկոսին էլ լաւացնելու կամ անվնաս դարձնելու միջոցը։

Մեսրոպ ա. ք. Մելեան

II

Կաթողիկոսական հարցի շուրջը

Թաւրիզ, 24 յունվարի

Կաթողիկոսի մահով ապագայ կաթողիկոսացուի խնդիրն է հրապարակ գալիս, որի աստիճանական զարգացումը խորհրդածութեան նիւթ է դառնում ամբողջ հայութեան համար, մինչև խնդրի վերջնական բարեյաջող լուծումը։ Որպէսզի ապագայում պէտք չունենանք ինքնաքննադատութեան, այս անգամին գոնէ շատ լուրջ պիտի վերաբերվենք խնդրին։ Մենք չը պիտի ղեկավարվենք այն սկզբունքով, որ «մեծ մարդիկ» կարող են և մեծ կամ մեծագործ կաթողիկոսներ լինել։ Օրինակը մեր առաջն էր, որը յաւիտենականութեան ծոցն անցաւ։ Եթէ ազգը լաւ ճանաչէր նրան, պիտի իմանար, որ եթէ Հայրիկը կաթողիկոսական պաշտօնին արժանի վարչական ընդունակութիւններ ցոյց տար, այն ժամանակ նա հակասած կը լինէր իր անցեալ բեղմնաւոր գործունէութեան։ Նա սիրոյ քարոզիչ էր. և միշտ այդ կոչման հաւատարիմ էր մնում նա, թէ վարդապետական, թէ պատրիարքական և թէ կաթողիկոսական աթոռների վրա նստած ժամանակ։ Բայց ասացէք խնդրեմ, ո՞ր վարչագէտը, ո՞ր քաղաքագէտը կարողանում է միայն սիրով աշխարհը կառավարել։ Աշխարհ, ժողովուրդ կառավարողը ներկայումս պիտի վարչականութիւն ունենայ։ Առանց դրան պաշտօնի, վարչութեան գլուխ անցնող անհատներ, որոնք սիրոյ քարոզներով միայն կուզեն ժողովուրդ, աշխարհ կառավարել, «Խրիմեաններ» կը լինեն, որոնցից գոհ չէ կարող լինել ներկայ մարդկութիւնը։

Ամեն մի պաշտօնեայ իր պաշտօնին վերաբերող որոշ, ուրոյն յատկութիւնները պիտի ունենայ, ստանձնած պաշտօնը, աստիճանը արդիւնաւէտ, շահաւէտ հետևանքներով պսակելու համար։ Մարդն է որ պիտի յարմարի ստանձնելիք պաշտօնին. պաշտօնը, աստիճանը չեն կարող յարմարվել, չեն կարող տեղի տալ այն մարդկանց, որոնք ստեղծված չեն աշխարհային պաշտօնների, աստիճանների համար։ Հատ-հատ մարդիկ, որոնք դարերի ընթացքում և դարեր առաջ են երևան գալիս, նրանց կոչումը վերուստ է տրված, նրանք եկած են իրանց վերուստ տրված միսիան կատարելու և հեռանալու համար. այդպիսիների ցանած սերմերը դեռ ապագայում պիտի բուսնեն և ապագան պիտի գնահատի այդպիսիներին, որովհետև գաղափարի սերմնացաններ են դրանք մեծաւ մասամբ։ Բայց վարչական պաշտօնեան առօրեայ գործունէութիւն պիտի ունենայ. իրական, շօշափելի գործ, գործունէութիւն է ուզում տեսնել հասարակութիւնը։ Գաղափարականը գնահատելու համար գիտակից հասարակութիւն է պէտք։ Իսկ մեր հասարակութեան գիտակցութեան աստիճանը յայտնի է։ Ներկայ խորհրդածութեամբ մենք ևս այն համոզման ենք, որ ապագայ կաթողիկոսացուն սիրոյ քարոզից բացի և վարչական շնորհք ունենայ. այնպիսի յատկութիւններ ունենայ, որոնք յարմարվեն կաթողիկոսական պաշտօնին և աստիճանին. կարճ խօսքով՝ վարչագէտ և քաղաքագէտ անձնաւորութիւն լինի, պարփակելով իր մէջ և ուրիշ անհրաժեշտ արժանիքներ։ Հէնց այդ պատճառով էլ չը պիտի ղեկավարվենք զգացումներով, կամ ինչպէս ասում էր «Մշակը»՝ «ուռաներով», այլ խելքով ու մտքով պիտի առաջնորդվենք, որպէսզի, ինչպէս ասացի, ինքնաքննադատութիւնից զերծ մնանք։ Քանի որ մեր եկեղեցին ժողովրդական, ընտրողական սկզբունքով ղեկավարվող եկեղեցի է, պատասխանատուութիւնը միշտ ծանրանում է ընտրողներիս վրա և ոչ ընտրվողի, որը շատ անգամ, գուցէ և հակառակ իր կամքի և կարողութեան, ստիպված է լինում յարգել ժողովրդի ցանկութիւնը և տեղի տալ նրա բաղձանքին, որի հետևանքը լինում է հիասթափութիւն երկուստեք։

Ցաւում ենք, որ մենք մակերևութային ժողովուրդ ենք. աւելացնենք և դրա վրա՝ և ոչ հեռատես։ Անհեռատեսութեամբ կամ մակերևութային հասկացողութեամբ մենք ձեռնում ենք շատ լուրջ գործերի. գործը վիժեցնելուց, փորձութիւններ, աղէտաբեր փորձանքների մէջ Թաղվելուց յետոյ միայն խելքի ենք գալիս և սկսում մեր սխալը խոստովանել՝ այդ խոստովանութիւնը համարելով յանցանքի Թեթևացում, մեղմացում։ Խօսք չունենք, սխալվողը, եթէ այնքան խոհական է լինում, որ խոստովանում է իր սխալանքը, դրանով համեմատաբար նա ազնւութիւն է գործած լինում. բայց կան սխալներ, որոնք այդպիսի խոստովանութիւններով մազաչափ անգամ չեն Թեթևանում, չեն մեղմանում իրանց հետևանքի ծանրութեամբ և աղէտաբերութեամբ... Բայց ո՞ւր գնացինք մենք...

Աշխատենք ղեկավարվել ոչ միայն մեր անձնական փորձառութեամբ, կամ մեր ներկայ ժամանակի, մեր օրերի, մեր իրականութեան փորձառութեամբ, այլ դարերի,

ընդհանուր մարդկութեան կեանքի փորձառութեան, փորձութեան տեսրերը քրքրելով: Ի՞նչ է մեր կեանքի փորձառութիւնը, մեր կեանքի տեւողութիւնը դարերի փորձառութեան, ժամանակի անվերջ և անվերջ տեւողութեան առաջ: Հետեւաբար լրջութեամբ մօտենանք խնդրին, որոնենք նրան, որը այդ պաշտօնին վերաբերող յատկութիւններն ունի, որը այդ պաշտօնին վերաբերող փորձառութիւնն ունի և որը դեռ գործելու եռանդը, աւիւնը չէ կորցրել. այլապէս մենք կը ղեկավարվենք «ուռաներով», որոնց հետեւանքը մխիթարական չի լինի և մի աւելորդ անգամ եւս «հայի վերջին խելքն է գովելի» ասացուածքը կը գայ բնորոշելու մեզ, որակելու մեզ: Ներկայ խնդրի լուծումը կախումն ունի խելքից և մաքից և ոչ զգացումներից: Գնանք այդ ուղիով, որպէսզի լուծումը բարեյաջող լինի:

Իբօ

ԲԱԳՈՒԻ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

III

Տրտունջն ընդհանուր է:

Թիֆլիսում տրտնջում են, որ սունկի նրման աճում, բազմանում են տպագրական հրատարակութիւնները:

Սակայն, ինձ թւում է, որ այդ տրտունջները, եթէ ոչ անտեղի, գոնէ չափազանցութիւն են, քանի որ սունկի նման բազմացող թերթերը մեր մտաւոր առաջադիմութեանը նախանձախնդիր մարդկանց մտորումներն են միայն ապացուցանում:

Իսկ այդ մտորումները՝ հիւանդ թէ առողջ, սխալ թէ ուղիղ, ըստ էութեան այնքան էլ շօշափելի վնաս չեն ներկայացնում հասարակական կեանքի համար:

Բոլորովին այլ հիմք ունեն այստեղի տրտունջները:

Բագուն երանի կը տար, եթէ տեղական բնորոշ առօրեայ տխուր երեւոյթները այդօրինակ նայիվ ձեւով արտայայտվէին, սահմանափակ թւով մարդկանց գրպաններին չը խփէին, բարեկեցութիւնը վտանգէին:

Դանակը ոսկորին հասնելուց յետոյ, այժմ նա ստիպված է տրտնջալ այնպիսի մի այլանդակ իրականութեան դէմ, ուր չարիքը սունկի նման աճող թերթերը չեն, այլ զանազան խարլէկներով երեւան եկող գաղտնի ու յայտնի կազմակերպութիւնները:

Ես արդէն առիթ ունեցայ յիշելու «անկուսակցական-կուսակցականների» մասին, որոնց կոչումն է «ուրիշի հաշւով» ապրել, իսկ գործելակերպը՝ «բուկի վերխը», մարդորսութիւնը, դրամաշորթութիւնը, մարդկանց կողոպտելը և սպանելը, մինչև իսկ 75 կոպէկի համար...

Այժմ էլ հանդէս է գալիս «գրպանահատ աշխատաւորների» կազմակերպութիւնը, որ ունի իր սեփական կօմիտէն, դատարանը, թերևս նաև անհարեկիչները... Ունի նոյնպէս կուսակցական ֆօնդ, որին աւար ձեռք բերողներից իւրաքանչիւրը պարտաւոր է ըուբլուն որոշ տոկոս յատկացնել:

Ինչպէս տեսնում էք, գոյութիւն ունեցող կազմակերպութիւններից ոչնչով յետ չեն մնում գրպանահատները:

Բայց և այնպէս մինչև այսօր էլ մնում են անյայտութեան մէջ, վրիպում են հասարակութեան ուշադրութիւնից:

Եւ միայն պատահական մի դէպք, որ տեղի ունեցաւ փետրվարի 4-ին ձիաքարշի վրա և որի պատճառով գործադուլ արեցին ձիաքարշի ծառայողները, դուրս հանեց նրանց այդ անյայտութիւնից:

Ինչպէս արդէն յայտնի է, կալանաւորված կօնդուկտօրին արձակեցին բանտից իրանց ընկերների պահանջի և վարչութեան միջնորդութեան համաձայն:

Այդ չէ, ի հարկէ, խնդիրը: Բանը նրանումն է, որ կօնդուկտօրը, կասկածվելով իբրև մեղսակից գրպանահատների հետ, բանտ ուղարկվեց, իսկ գրպանահատները նրան այնտեղ ծեծի են ենթարկել... պատճառը համարելով այն, որ ընկեր-կօնդուկտօրների շնորհիւ որպէս թէ ներկայումս կալանաւորված է գրպանահատների կօմիտէն և պարագլուխներից մէկը...

Եւ դեռ լաւ է, որ բանը ծեծով է վերջացել, որովհետև սպանութեան մահափորձեր էլ են արել կօնդուկտօրների կեանքի դէմ...

Եւ որքան հմուտ են ու յանդուգն իրանց արհեստում, նոյնքան վարպետ են փորձանքից ազատվելու գործում...

Պատժելով կօնդուկտօրին՝ չէ կարելի վերացնել գրպանահատներին... Եւ եթէ նրանց դէմ մաքառելու համար չը կայ ուրիշ միջոց, մնում է, որ իւրաքանչիւր մարդ զգաստ լինի և լաւ պահի իր գրպանը...

Ո՞վ չը գիտէ որ նրանց խումբը կայարանի առջև, ձիաքարշերի կենտրոնատեղիից ոչ հեռու, վաղ առաւօտից սպասում է իր որսերին... և իր շահատակութիւնները այնտեղից ձիաքարշի միջոցով ճիւղաւորում, ցանցապատում է քաղաքի կենտրոններում...

Եւ եթէ նոյնիսկ ցանկանալու էլ լինի կօնդուկտօրը, ոչ մի հնարաւորութիւն չունի նրան արգելք հանդիսանալու:

Փակաս աջողութիւն չունեն «մատաղ հաւաքող» «ուխտաւոր»՝ այրները, որոնք հայկական մասում դռնէ-դուռն ընկած շահագործում են սնահաւատ մարդկանց բարեպաշտութիւնը՝ յօգուտ իրանց գրպանի:

Սրանից մի քանի ժամանակ առաջ, տեսել են, որ մի երիտասարդ իբր թէ տեղական քահանաներից մէկի կարգադրութեամբ պտտում է տները և մի ինչ-որ թուղթ ցոյց տալով՝ փող է հաւաքում Պարապետի վրա մատաղ անելու համար:

Հաւանօրէն Պարապետի վրա և ոչ մի ուրիշ տեղ արված էլ պիտի լինի այդ մատաղը...

Այդպիսով շանտաժը ցանցապատել է քաղաքը և յատուկ հարկահաւաքների միջոցով գանձում է իր եկամուտը զանազան բանտարկեալների, գործադուլների, հիւանդի, հայրենիք գնացողների անուններով:

Նստում ես ճաշարանում, խանութում կամ գրասենեակում, ներս են մտնում մի քանի որոշ տիպի երիտասարդներ և դէմ անում մի տոմսակ...

Վերցնում ես ու կարդում «Երեկոյթ»: Ո՞վ է տալիս այդ երեկոյթը, ո՞ւմ օգտին, ծրագիր—ոչինչ չէ ասւած տոմսակը...

Եթէ չես ուզում անախորժ տեսարան ստեղծել, եթէ չես ուզում խանութիդ ցուցանակը առանձին ուշադրութեան արժանանայ, «խորհրդաւոր շէշտով» դէմքդ դիտեն, ուսումնասիրեն, անխօս վճարիր:

— Ո՞ր մէկին տանք,—լսում ես տրտունջներ ամեն կողմից:

Տրտնջալու իրաւունք էլ ունեն, որովհետև «բարենպատակ» շանտաժներով հեղեղված է այսօր հայկական իրականութիւնը:

Եւ հասարակական թունաւորված կեանքի, խախտված ու տակն ու վրա եղած կարգերի, այլանդակված բարքերի ու հասկացողութիւնների խառնաշփոթ վիճակը իր ուրոյն ստեղծագործութեամբ հարստացնող շանտաժը հսկայական նուաճումներ է անում Բագւում և օր ըստ օրէ դառնում է աւելի ցինիկ, աւելի յանդուգն...

Իսկ մենք՝ փոխանակ բողոքելու, փոխանակ դիմադրելու՝ լալկանի նման տրտնջում ենք միայն, երբ գաղտնի ու յայտնի կազմակերպութիւնների հովանու տակ պատսպարված մի շարք անձնաւորութիւններ, մոնք խմբակներ այսօր շանտաժը դարձրել են իրանց գոյութեան առաջնակարգ աղբիւրը, ապրուստի ամենահեշտ շահաւէտ միջոցը:

Աշխատակից

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

—

Ախալքալաք, 6 փետրվարի

Երէկ, երեկոյեան ժամը 7 և կէսին, երեք հոգի, զինված մաուզէր ատրճանակներով և դաշոյններով, մտնում են եղբ. Գրիգորեանների խանութը և ներկայ եղողներին առաջարկում են տեղից չը շարժվել և կասսայում եղած փողերը յանձնել իրանց: Գրիգորեանները անտրտունջ յանձնում են օրվայ առեւտուրի գումարը՝ 400 ր.: Այդքանով չը բաւականանալով, աւազակները առաջարկում են, որ երկաթեայ կասսայում եղած գումարը յանձնեն, և չը սպասելով որ Գրիգորեանները կատարեն իրանց պահանջը, աւազակներից մէկը մօտենում է կասսային, բաց է անում, վերցնում 3000-ի չափ տաճկական ոսկի և փող ու՝ պատուիրելով իրանց գնալուց յետոյ 15 րոպէ ձայն ծպտուն չը հանել՝ աներեւութանում են:

Այսօր ամբողջ քաղաքի խօսակցութիւնը այդ է, և աւազակների հետքը դեռ չէ գտնվել:

Սա ինչպէս երեւում առաջինը և վերջինը չէ լինելու, մանաւանդ որ այս բոլորի հանդէպ ոստիկանութիւնը խիստ միջոցների չէ դիմում:

Սրանից մի ամիս ու կէս առաջ սոյնանման մի դէպք պատահեց: Ստեփան Մեծատունեանցը մի սպառնական նամակ է ստանում, որով պատուիրում են նրան 500 ր. դնել այս-ինչ տեղը: Նա, իմաց տալով ոստիկանութեանը այդ մասին, փոխանակ փողի՝ թուղթ է դնում: Ոստիկանութիւնը դարան է մտնում յիշված տեղում, թղթերը տանում են նրա աչքի առաջ և չէ նկատում թէ ովքեր տարան:

Էն. էն

Գ ա ն ձ ա կ, 9 փետրվարի

Փիր գիւղում ձերբակալվում է նոյն գիւղի ուսուցիչ Ն. Առաքելեան, որը ի դէպ է ասել, մի անկուսակցական անձնաւորութիւն է:

Այս ձերբակալութեան մէջ չար լեզուները, ինչպէս նաև «Վտակի» թղթակից Դրաստամատը (տես «Վտակ» 31-դ համար) մեղադրում են մատնչութեան մէջ Յովհաննէս քահ. Խօջայեանին և տանուտէր Միրումեանին, հռչակելով վերջիններիս «սուլթանասէր» մշակականներ, իսկ անմեղ զոհ Ներսէս Առաքելեանին՝ դաշնակցական:

Եթէ մենք պ. Դրաստամատներից այդ ստոր գրպարտութեան համար պահանջենք ապացոյցներ նրանց «մշակական» լինելու վերաբերեալ, իրանց կողմից կը լինի պապանձումը և ոչ մի փաստ առաջ բերել չեն կարողանայ իրանց գրածները հաստատելու համար. աւելին կասեմ՝ իրանք մինչև անգամ իրանց գրածին չեն հաւատում, այլ գրել են ուղղակի կրքից կուրացած: Ինչ վերաբերում է Միրումեանին կամ Յով. քահ. Խօջայեանին, եթէ նրանք իբրև մատնաւոր անհատներ տխուր հռչակ ունենն և եթէ միայն ստոր գործ են կատարել, ինչ գործ ունենն այդտեղ «Մշակը» կամ մշակականները:

Բայց ծի՞ է այդ հարցնողը և այդ մանրամասնութիւնների մէջ մտնողը. բաւական է որ մարդիկ ուխտել են ամեն ներելի և աններելի միջոցներ գործ դնելու՝ սառոյցի նման անարատ եւ ձիւնի նման մաքուր «Մշակի» անունը վարկաբեկելու:

Գանձակում կար մի պարոն, որը, սաստիկ հակառակորդ Սեդրակեանին, հայկական կեանքում բոլոր խոշոր և փոքր տեղի ունեցող վատ գործերը կապում էր նրա անուան հետ, այդ բոլորի մէջ Սեդրակեանի մատը խառը տեսնելով... Մի օր այդ պարոնը եկաւ յայտնեց, որ գիշերը իր խոհանոցը դատարկել են:

— Ի՞նչ էք կարծում՝ ո՞վ արած կը լինի, հարցրի:

— Չը գիտեմ:

— Այդտեղ չէ՞ք նկատում Սեդրակեանի մատը...

— Очень просто, պատասխանեց նա. նա կարող է Աստրախանից մատները шевельнуть (?) շարժել և մշակականները կը գան ու խոհանոցս կը դատարկեն:

Գրում վերոյիշեալ ուղղակի ակամայ տողերը, գլխաւորապէս նրա համար, որ մոլորված ընթերցողները, եթէ կան և հաւատում են «Վտակի» բոլոր գրչակների գրածներին, միանգամայն ընդ միշտ հասկանան, որ վերոյիշեալ քահանան և տանուտէրը աւելի մօտ յարաբերութիւնների մէջ են դաշնակցականների, քան թէ մշակականների հետ:

Փիբեցի

ԻՒԶԲԱՇԵԱՆԻ ՈՐԴՈՒ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻ ԱՌԻԹՈՎ

—

Անցեալ անգամ հաղորդեցինք մի քանի տեղեկութիւններ Դ. Իւզբաշեանի որդի Բօղդանի գերութեան և վերադարձի վերաբերմամբ:

Այժմ աւելորդ չենք համարում լրացնել մեր տուած տեղեկութիւնները ստացված մի քանի մանրամասնութիւններով:

17 տարեկան պատանի Բօղդանը յունվարի 15-ին հիւր է լինում գնացած իրանց ծանօթ Փիրումեանների տունը: Երեկոյեան ժամը 7-ին այդտեղից վերադառնալիս տուն, Կիրօչնայա փողոցում նրա վրա են յարձակվում 4 անծանօթ մարդիկ (2 հոգի էլ դրանց ընկերներից կանգնած են լինում հեռւում իբրև պահապաններ) և նստեցնելով վաղօրօք պատրաստած կառքի մէջ՝ տանում են նրան դէպի Դիդուբէ:

Սկզբում պատանին դիմադրութիւն է ցոյց տալիս, հրում է կառքի մէջ նստածներից մէկին և գլորում ցած ու միաժամանակ աղաղակ բարձրացնում: Ցափշտակիչները աշխատում են լռեցնել պատանուն՝ փակելով իրանց ձեռքերով նրա բերանը: Պատանին նոյն իսկ կարողանում է կծոտել իր բերանը փակող անձի ձեռքը, որը սաստիկ ցաւ զգալով՝ թողնում է իր ձեռքը: Այնուհետև սկսում են սպառնալ նրան ատրճանակներով:

Պատանու աղաղակը լսում են անցորդներից երկու հոգի՝ մի քաղաքացի և մի զինուոր: Վերջինս վազելով սլացող կառքի ետևից սկսում է աղաղակ բարձրացնել, սակայն յափշտակիչներից մէկը, նստած լինելով կառապանի կողքին, սկսում է իր ոտներով շարունակ խփել ձիերին, և կառքը շատ արագ կերպով սլանում է դէպի առաջ, այլ ևս չը նկատվելով ոչ ոքից:

Կառքում մինչև այդ ժամանակ յափշտակիչ չարագործներից մնացած լինելով երեք հոգի, ճանապարհին դրանցից մէկը իջնում է ցած, այնպէս որ պատանի Բօղդանը Դիդուբէ է հասնում երկու հոգու հետ միասին:

Այստեղից նրան ոտքով անց են կացնում Կուրի միւս ափը—Վերայից դէնը և մի նեղ ճանապարհով տանում դէպի սարը:

Մինչև առաւօտեան ժամը 4-ը նրանք ճանապարհ են գնում, մօտաւորապէս 20 վերստաչափ հեռանալով քաղաքից, և տանում պատանուն մի ինչ-որ խրճիթ:

Թէ յափշտակիչները և թէ այդտեղ գտնվող իրանց ընկերները շարունակ խօսելիս են եղել վրացերէն լեզուով. միայն գերված պատանու հետ, դէպք եղած ժամանակ, բացատրվել են ռուսերէն լեզուով:

Ամբողջ երկու շաբաթ պատանի Իւզբաշեանը մնալով գերութեան մէջ՝ եղել է շատ խիստ հսկողութեան տակ, կերակրվել է երբեմն շատ լաւ, իսկ երբեմն էլ՝ պաշարեղէնը սպառված լինելու պատճառով միմիայն ցամաք հացով: Թոյլատրվել է նրան, պահապանների հսկողութեան տակ, զբօսանք կատարել մօտակայ տեղերում: Գերութեան վայրը լեռնային մաքուր օդ ունենալով՝ պատանի Բօղդանի առողջութիւնը բոլորովին չէ խանգարվել:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

✦ Թագաւոր Կայսրին բաղդ են ունեցել ներկայանալու Թերեքի շրջանի պետ գեներալ-լէյտ. Կոլիւբակին, Կովկասի Փոխարքայի խորհրդի անդամ Ջունկովսկին և կովկասեան ուսումնարանական շրջանի հոգաբարձու Ռուդօլֆ:

✦ Երկու օր առաջ մի խումբ բնտրելի-գետնի անձանց շրջանի մէջ Մոսկվայից եկած պ. Ստեփան Մամիկոնեան մի դեկուցումն տուեց և Մոսկվայի հայ գաղութի կողմից մի քանի առաջարկներ ներկայացրեց առաջիկայ կաթողիկոսական ընտրութեան հարցի վերաբերեալ: Հաւաքված անձինք, թւով մօտ 50—60 հոգի, մտքերի փոխանակութիւն կատարեցին և լուսաբանեցին մի քանի հարցեր: Եւ որովհետև ցանկութիւն յայտնվեց, որ գումարվի մի աւելի մեծ և բազմամարդ ժողով յատկապէս կաթողիկոսական ընտրութեան հարցի մասին խորհրդակցելու, ուստի խորհրդակցութիւնը ընտրեց մի ժամանաժողով բաղկացած մի քանի հոգուց (Ս. Յարութիւնեան, Հ. Առաքելեան, Բ. Նաւասարդեան, Ալ. Խատիսեան, Վռամեան և Վ. Արծրունի), որին և յանձնեց գումարել այդ ժողովը:

✦ Բագուի նաւթարդիւնաբերող Իւզբաշեանի որդու գերման գործի առիթով ձերբակալված Մարգարովին, Պետրոսեանին, Ղարիբեանցին, Աղալարովին և ուրիշներին փետրվարի 10-ին ազատ են թողել: Նրանց վերաբերմամբ գործ է սկսված դատարանում:

✦ Թիֆլիսի նահանգապետը առաջարկել է վրաց բարեգործական ընկերութեան վարչութեանը ընտրել մի ներկայացուցիչ մասնակցելու նահանգական մասնաժողովին, որին պաշտօն է տրված զբաղվելու Թիֆլիսի նահանգի անբերրիութիւնից վնասված ազգաբնակութեանը օգնութիւն հասցնելու խնդրով: Վարչութիւնը ընտրել է պ. Ջաբադարուն: Միևնոյն ժամանակ վարչութիւնը ձեռնարկել է կազմել այն անձանց անունները, որոնք կարող են իրանց աջակցութիւնը ցոյց տալ այդ գործում:

✦ Թիֆլիսի նահանգապետը հաղորդել է քաղաքագլխին հարկաւոր կարգադրութիւններն անելու ձայնաւորներ Արշակ Բաբովի և Լ. Մամուլովի վերաբերմամբ, որոնց Կովկասի Փոխարքան, համաձայն քաղաքային օրէնքների 150-րդ յօդուածի, անհրաժեշտ է համարել հեռացնել ձայնաւոր լինելու պաշտօնից:

✦ Թիֆլիսի ժամանակաւոր գեն.-նահանգապետի կարգադրութեամբ աքսորվում են Օրենբուրգեան նահանգը հետեւեալ անձերը, որպէս հասարակական խաղաղութեան և պետական կարգերի համար վնասակար անձնաւորութիւններ. թիֆլիսեցիներ՝ Գէօրգի Ի. Շահնազարով, Տուկօ Շակարովիչ Մուրադով, Արշակ Ի. Շահնազարով, Դաւիթ Պօղոսովիչ Խաչատուրով և չուլավերցի Գէորգ Գ. Պետրոսով. Գէօրգի Շահնազարովը, Պետրոսովը և Մուրադովը 5 տարվայ ժամանակով, իսկ Արշակ Շահնազարովը և Խաչատուրովը 3 տարվայ ժամանակով:

✦ Դումայական վերստուգիչ յանձնաժողովի նախագահ փետրվարի 10-ին ընտրվել է ձայնաւոր Ի. Մ. Դօլուխանով:

✦ Էլեկտրաքարշի վրա հսկող ժամանաժողովի նախագահ ընտրվել է ձայնաւոր Մ. Ն. Վեսելովզորով:

✦ Կովկասեան զինուորական-նահանգական դատարանը, քննելով անդրկովկասեան երկաթուղու Ծխածուրի ճիւղի գնացքի վրա 1906 թ. նոյեմբերի 10-ին կատարված սպառազինեալ յարձակման գործը, ամսիս 4-ին և 7-ին, արձակել է դատավճիռ, որով 14 մեղադրեալներից 7 գիւղացի դատապարտված են կախաղանի, 2 գիւղացի չորսամեայ բանտարկութեան, իրաւունքների զրկմամբ, 1 հոգի ութամսեայ բանտարկութեան, մնացած 4-ը անպարտ են արձակված:

✦ Մեզ խնդրում են հրատարակել հետեւեալը. «Մի տկար ու չքաւոր կին, որի ամուսինը 5 ամիս է ինչ հիւանդ է և որ ունի հինգ մանր երեխաներ, ներկայումս թշուառութեան ամենածանր օրեր է անցկացնում, որովհետև միանգամայն զուրկ է օգնող ձեռքերից: Ընտանիքի անդրանիկ որդին, 14 տարեկան մի պատանի, նոյնպէս հիւանդ է երեք ամսից ի վեր: Մայրը չէ իմանում՝ ընտանիքի հիւանդ անդամներին խնամի, թէ՞ իր խախուտ առողջութեամբ աշխատանքի կպչի, գոնէ օրական համեստ ապրուստը հոգալու համար: Այսպիսի պայմաններում ընտանիքի մայրը բարեսէր մարդկանց և հաստատութիւնների ուշադրութիւնն է հրաւիրում իր անտանելի դրութեան վրա և խնդրում է նրանց կամաւոր օգնութիւնը: Նուէրները կարելի է ուղարկել հետեւեալ հասցէով. Բեթղեհէմի փողոց, Մէյդանսկի պերէուլօկ, № 11, Հայկանոյշ Առաքելեանցին»: Նուէրները կարելի է հասցնել և խմբագրութեան՝ յանձնելու համար յիշեալ կնոջը:

✦ «Իսարի» թերթը հաղորդում է, որ փետրվարի 9-ի գիշերը աջողվել է գտնել բանատեղծ Իլիա Ճաւճաւաձէին սպանողների հետքը: Թիֆլիսում բանտարկվել են Իվան Մազմանաշվիլի, Բագրատ Օհանով, Իվան Մամուլաշվիլի, Պաւել Պշավելշվիլի, որի մօտ պահվում են եղել Ճաւճաւաձէի ակնոցը և ատրճանակը:

✦ Բագւում վերջացել է Բագուի նաւթարդիւնաբերողների համագումարը: Ընդամենը տեղի է ունեցել 21 նիստ: Խորհրդի անդամներ ընտրվել են՝ Ա. Պարոնեան, Գ. Գեանջունցեան և Մ. Կարապով. Թեկնածու՝ Ս. Թումանով:

✦ Կարսից գրում են, որ ձիւնային մրրիկը շարունակվում է: Երկաթուղագծի վրա գտել են մարդկանց և ձիերի մի քանի սառած դիակներ: Պահապանները իրանց կեանքում չեն յիշում այդպիսի մրրիկ:

✦ Լուրերին նայած, Կարսի զինուորական նահանգապետ նշանակվելու է կովկասեան I հրացանաձիգ գնդի հրամանատար գեն.-մայոր Վօլսկին:

✦ Գանձակի պօստում երեւան է հանվել 1092 ռուբլի դրամի և 749 ռուբլու նամականիշների կորուստ:

✦ Բաթումում մի քանի օր սրանից առաջ տեղական պետական գանձարանից ոմն Գ. կեղծ հեռագրով, երկու նուագում ստացել է 35,000 ռուբլի:

✦ Այս տարի նկատվում է այն հանգամանքը, որ Քութայիսի նահանգի գիւղացիները շարունակ դիմումներ են անում երկրագործութեան գլխաւոր կառավարչի Կովկասի լիազօրի առաջ, որ տրվեն պետական հողաբաժիններ կապալով:

✦ „Закавказье“ լրագրին Նովօրոսսիյսկից հաղորդում են, որ փետրվարի 9-ին մի քանի չարագործներ, յարձակվելով մարդատար գնացքում գտնվող դրամատարի վրա, վիրաւորել են նրան և մի ժանդարմի, և կողոպտելով մօտ 20,000 ռուբլի՝ անյայտացել են:

✦ Ֆինլանդիայում տարածվել է լուր, որ ընդհանուր-նահանգապետ Հերարդի հրաժարականը ընդունելուց առաջ նա հրաման էր ստացել խնդրագիր տալ հրաժարման մասին 6 ժամվայ ընթացքում:

ՈՍՏԻԿԱՆԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—

✦ Փետրվարի 10-ին, երեկոյեան մօտ ժամը 10-ին, Պոտօչնայա փողոցում, № 6 տանը ապրող Կիեվի նահանգի գեղջկուհի Վարվարա Իվանչենկօն ինքնասպանութիւն գործելու նպատակով ընդունել է կարբօլեան թթւուտ: Իվանչենկօյին անզգայ դրութեան մէջ տարել են Միխայէլեան հիւանդանոցը, ուր ուշքի չը գալով՝ մեռնում է:

✦ Փետրվարի 8-ին, Դիդուբէի եկեղեցու քահանայ Իրադիօն Ծուրգենիձէն, որը ապրում է Ելիզավետինսկայա փողոցի վրա, իր սեփական տանը, ստանում է մի սպառնական նամակ՝ «անարխիստների կուսակցութիւն» ստորագրութեամբ, որով պահանջվում է նրանից 300 ռուբլի: Փետրվարի 11-ին քահանայի բնակարանն է մտնում մի երիտասարդ՝ ստանալու համար պահանջված գումարը, սակայն հէնց այդտեղ և նա ձերբակալվում է: Ձերբակալվածը Փօրոդաւարի գիւղացի է, Նիկոլայ Պերաձէ անունով:

Մ Ա Մ Ո Ւ Լ

Նոր-Նախիջևանում հրատարակվող «Մեր Ջայնը» թերթը, հաղորդելով Արփիարի սպանութեան առիթով հանիբէից «Մշակին» խփված հեռագիրն իր ընթերցողներին, հետեւեալ դատողութիւնն է անում.

Չի կարելի առանց կսկծի, զայրոյթի, զգուանքի կարդալ այդ հակիրճ խօսքերը: Ո՞վ է սպանող չարագործը, որին հարկաւոր էր վերջ տալ մի գրական գործիչի կեանքին: Եթէ այդ մի դժբաղդ դիպուած է և սովորական ոճրագործի հարուած, կը մնայ միայն խորապէս ցաւել ու ողբալ Արփիար-Հայկակի եղկելի մահը: Եթէ այդ ոճիրը որոշ խմբակի գործ է, այն ժամանակ մարդկային լեզուն թոյլ կլինի անարգանք կարդալու նախաձեռնողների գլխին. այն ժամանակ Արփիարեանը դարձաւ բաղդակից Իօլլոսին, թէև աւելի անարգ ձեռքերով զոհուած:

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

—

Թիֆլիս, 9 փետրվարի

Եթէ Թանդօյեան եկեղեցու միաբան Ներսէս աւագ քահանայ Ղամազեանցը «Մշակի» № 29-ում գրած լինէր, թէ Թիֆլիսի նահանգական դատարանի քրէական II բաժնում քննվելու էր երէցփոխ Խ. Տէր-Մարգարեանցի գանգատը Ներսէս աւագ քահանայ Ղամազեանցի դէմ, սրա գրած յօդուածի (Հովիւ № 31) համար, ինչպէս և գրված էր «Մշակի» № 14-ում, և ոչ թէ՝ «քննվելու էր Տէր-Մարգարեանցի և իմ միջև ծագած վէճը», այն ժամանակ ընթերցողի համար աւելի պարզ կը լինէր, որ ես կամ իմ փաստաբանը, փոխանակ թախանձելու և խնդրելու տէր-հօրը, գործը նշանակած օրը չէինք գնայ դատարան, որովհետև այդ մեր իրաւունքն էր, և դրանով մեր սկսած գործը, առանց խնդրանքի և թախանձանքի, ինքնըստինքեան կը թողնվէր առանց հետեւանքի:

Եթէ թախանձողը և խնդրողը մենք էինք և ոչ թէ ինքը քահանան, ապա ինչը ստիպեց տէր-հօրը համաձայնել մեր առաջարկած պայմանին և դատաւորների առաջ խոստովանել, որ իր գրածները չեն համապատասխանում ճշմարտութեանը: Որ Ներսէս աւագ քահանայ Ղամազեանցը հրաժարվել է իր գրածներից և դատաւորները այդ յայտնել են ի լուր ներկայ եղող հասարակութեան, ես ներկայացնում եմ խմբագրութեանդ դատարանի պաշտօնական վճռի պատճէնը:

Խ. Տէր-Մարգարեանց

Ծանօթ. Խմբ.—Արդարև, դատարանի վճռի մէջ ասված է, որ Ներսէս քահանայ Ղամազեանցը յայտնեց, որ հրաժարվում է իր գրածներից:

—

Թիֆլիս, 11 փետրվարի

Թոյլ տուէք «Մշակի» միջոցով հայ հասարակութեան առաջ դնել մի առաջարկութիւն: Մենք ամենքս գիտենք, որ այս կարճ ժամանակի ընթացքում կատարվել են և դեռ էլի պիտի կատարվեն մի քանի յօբելեաններ:

Վերաբերվելով ամենայն սիրով և յարգանքով դէպի մինչ այժմ կատարված և կատարվելիքները, պարտաւորութիւն եմ համարում հրապարակի վրա դնել և յիշեցնել ամենքին և մի ուրիշ, այն է՝ պ. Շիրվանզադէի յօբելեանի մասին:

Պ. Շիրվանզադէն, ինչպէս յայտնի է, գրական ասպարէզում յայտնվեց իբր վիպագրող իր «Գործակատարի յիշատակարան» վէպով, որ սկսեց տպագրվել «Մշակի» 1883 թ. նոյեմբերի 10-ին № 172-ից:

Սրանից առաջ էլ նա թէև երկար ժամանակ խոշոր թղթակցութիւններ ունի «Մշակում», նոյնիսկ մի առաջնորդող «Մեր գործիչները» 83 թ. № 14-ի մէջ, բայց ըստ իս

այս տարի նոյեմբերի ուղիղ 10-ին էլ պէտք է տօնել այդ յոբելեանը: Հայ հասարակութեան վրա քաղաքացիական պարտք կայ, ըստ արժանոյն գնահատել «Նամուսի», «Ցաւագարի», «Արսէն Դիմաքսեանի» և այլ շատ վէպերի հեղինակին, փառաւորապէս տօնելով նրա տօնը:

Մի համակրող

—

Հայոց դպրոցների մանկավարժ. խորհուրդներին

Բագու, 7 փետրվարի

Բագուի հայոց կուլտուրական միութեան հրատարակչական ժամանակաւոր բիւրօն, ցանկանալով իւրովսանն նպաստել հայ մատաղ սերնդի կրթութեան գործին՝ հրատարակելով դասագիրք և աշակերտական գրադարանների համար գրքոյկներ, սրանով խնդրում է յարգելի խորհուրդից բարեհաճել յայտնելու բիւրօյին թէ՝

ա) Մայրենի լեզուով ինչ դասագրքերի պահանջ է զգացվում դպրոցում.

բ) Պ. պ. դասատուների մէջ չը կա՞ն այնպիսիները, որոնք գուցէ հեղինակած, փոխադրած կամ թարգմանած ունեն այս կամ այն դասագիրքը, սակայն նիւթականի աղութեան պատճառով՝ անկարող են գտնվել ցայժմ տպագրելու. և

գ) Դպրոցդ ունի՞ արդեօք աշակերտական գրադարան. ինչ բովանդակութեամբ գրքոյկներ են կարդացվում առաւելապէս և ո՛ր հեղինակներին:

Փոխ-նախագահ՝

Եղիշէ աւագ-քահ. Գեղամեան

—

Երևան, 9 փետրվարի

Թոյլ տուէք մեզ ձեր պատուական «Մշակ» լրագրի միջոցով յայտնելու մեր խորին շնորհակալութիւնը ճեմարանի տեսուչ պ. Մինաս Բերբերեանցին, որը չը մերժեց մեզ, այլ ուրախութեամբ յանձն առաւ և իր ծախքով եկաւ Երևան ու խօսեց մեր գրական երեկոյթում, որը կազմել էինք հանգուցեալ Պերճ Պռօշեանցի յիշատակին:

Ի դիմաց գիմնազիայի աշակերտութեան՝

Արմենակ Մուշեղեանց

Մ Ի Կ Ե Ղ Ծ Ի Ք

(Նամակ խմբագրութեան)

—

Տեսա՞ք Ժօրժի դիմակահանդէսը:

Ժօ՞րժ...

Այո. բայց ոչ հանգուցեալ Ժօրժ դը-Պարի...

Ժօրժ դը-Վտակ, որ իր «փոքրիկ նամակների» հետ միասին փորձում է հերոսաբար զոհվել «Վտակի» ծանծաղուտ ալիքների մէջ, հաւատացնելու համար որ Թիւրքիայի «դատը մեր հասարակութեան մէջ ունի իր հակառակորդները, իր դատափետողները...», որ «այդ հակակրողները մի մարդ չէ, մի անհատ, այլ մի ամբողջ ուղղութիւն, հայկական «սահմանադրական-ռամկավարականների» բերան «Մշակը»...

Կանգ առ, ստախօս:

Ինչի՞ւ համար է այդ ֆօկուսնիկութիւնը:

Ո՞ւմ յայտնի չէ, որ «Մշակը» համակրել է և չէ կարող չը համակրել տառապողների, ես առաւել Թիւրքիայի ազատագրութեան դատին: Ինչի՞ւ անպատճառ կարծել, որ, այդ Էրզրումի թղթակցութիւնը տպագրելով, «Մշակը» ընդունում է նաև թղթակցի արտայայտած հայեացքների արդարացի լինելը: Նա էլ մի տարբեր բնորոշ կարծիք է: Գաւառական կեանքը իր բոլոր խորդուբորդութիւններով, իր դրական ու բացասական երևոյթներով, նրանց տարբեր ու բազմազան լուսաբանութիւններով պէտք է արձանագրվի ժամուլի էջերում: Այդ տարբեր կարծիքն էլ կարող է տեղ գտնել թերթի էջերում: Հարկ կա՞յ ասելու, որ թերթի ուղղութիւնը, սեփական հայեացքները ընդհանուր առմամբ չը պէտք է որոնել գաւառական կեանքը և կարծիքները արտայայտող թղթակցութիւնների մէջ:

Սակայն միթէ ազատագրութեան դատը պաշտպանելու ամեն մի եղանակ, ամեն մի գործելակերպ պէտք է համարվի գովելի և ազատ լինի զգաստացնող քննադատութիւնից:

Հէնց այդ տեսակէտից հասարակական խաւերի մէջ եղել են հակառակորդներ և օրէ-ցօր աւելանում են դատափետողները:

Ուրախալի է, եթէ «Մշակը» կարողանում է լսելի դարձնել այդ զգաստացուցիչ քննադատութիւնը...

Մխիթարական երևոյթ է, եթէ այդ քննադատող եզակի ձայները մեր կեանքում դառնում են մի ամբողջ ուղղութիւն...

Ժողովուրդը ազատագրելու դատի պաշտպանութեան այն եղանակը, որ 15 տարուց ի վեր շարունակվում է մեզանում անփոփոխ, այսօր ստեղծել է տնտեսական և քաղաքական մի այնպիսի քստմնելի կացութիւն, որի մէջ մի քանի տարուց յետոյ խեղդամահ պիտի լինի թիւրքահայ հատուածը անգամ...

Եւ ինչի՞ւ անպատճառ կարծել, որ Էրզրումի այդ թղթակցութիւնը տպագրվում է, որովհետև համապատասխան է:

Մի այդպիսի հեռանկար ձեզ, խելօքներիդ չէ սարսափեցնում, չէ զարմացնում հասարակական լուռ անտարբերութիւնը այդպիսի հեռանկարի հանդէպ, մինչդեռ զարմանում էք՝ թէ ինչի՞ւ այդ միևնոյն հասարակութիւնը չէ ենթարկվում ձեր բռնակալական ներշնչման ու թելադրութեան:

Թող դա առիթ չը տայ ձեզ կարծելու, որ հասարակութիւնը չը գիտէ բարոյական ապտակ տալ...

Աշխատեցէք լաւ լսել նրա ձայնը, լսել առանց վիրաւորվելու, առանց սպառնալիքների...

Ցեռադարձ հայեացք ուղղեցէք ձեր անցած ճանապարհին. նայեցէք ձեր ձեռնասուն շարքերին, որոնց խուլիգանացած մնացորդները այսօր պատուհաս-չարիք են դարձել թէ քաղաքներում և թէ գիւղերում...

Կա՞յ դրանից աւելի սոսկալի ապտակ...

Գուցէ դուք ցանկանում էք, որ այդ դասակարգչական ազգադաւ սիստեմն էլ դատափետող չը լինի, հակակրող չունենայ և... հայրենասիրութիւն համարվի:

Այդ կանեն նրանք միայն, որոնք ձեզ ուզում են ճանաչել խօսքերի ու ճառերի հիման վրա, այլ ոչ գործերի, որոնց դուք կարողացել էք արդէն լայնիմաստ լօզունգներով հմայել ու մոլորեցնել...

Նոյնը մի սպասէք սակայն նրանցից, ոռոնք լրջախոհ են, մօտենում են հասարակական հարցերին գիտակցաբար, առանց նախապաշարումների՝ դատափետում են դատի պաշտպանութեան ձեր ընտրած այդ ուղղութիւնը, հակառակորդ են ձեր գործելակերպին:

Խօսել ձեզ հետ այդպիսի լուրջ խնդիրների մասին ըստ էութեան, քանի որ դուք հանդէս էք գալիս վարագուրված նպատակներով, անձնե՜ր պրովօկացիա անելով, կը լինի ջուր ծեծել:

Պահանջել, որ հասարակական բարոյական ապտակը համակերպվէր ձեր այդ ցանկութեան,—դա արդէն կը լինէր հեգնութիւն...

Եւ աւելի քան հեգնութիւն, երբ ձեր միահեծան սիստեմը դեռ ևս վերջնական լիկվիդացիայի չենթարկած՝ այսօր դուք հանդէս էք ուզում գալ սովորեցնելու «հասարակութեանը հասարակական խնդիրներին իբրև հասարակութիւն վերաբերվելու»:

Միահեծան ղեկավարը՝ ուսուցչի դերում:

Հաւատամնք:

Հաւատամնք, որ ձեր այդ մատուցանելիքը չէ լինելու դարձեալ «արջի ծառայութիւն»:

Թիւրքահայ դատի համար, նրա ներկայ իրականութիւնը տեսնելով և ձեր «յեղափոխական գործելակերպի» վերջին ընթացքը աչքի առաջ ունենալով, ուրիշ անուն տալ չենք կարող:

Ցանում այդ դատի երբեմն ձեր շուրջն էին համախմբված յափշտակվելու ընդունակ մաքուր սրտեր, գաղափարական համակրողներ, և հակակրողներ ու դատափետողներ չը կային:

Իսկ այժմ...

Հէնց ձեր խօսքերով, «հակակրողը մի մարդ չէ, մի անհատ, այլ մի ամբողջ ուղղութիւն»...

Մի բան միայն գիտութեամբ չէ յիշատակում Ժօրժ դը-Վտակը. այդ այն է, որ այդ հակակրութիւնը դատի դէմ չէ, այլ այդ դատը վարելու գործելակերպի դէմ:

Թող ուրեմն դրա համար անաչառ հասարակական կարծիքը տայ իր բարոյական ապտակը:

Ուրեմն ազնւութիւն ունեցէք իրողութիւնը արձանագրելու առանց կեղծիքների, առանց ֆօկուսնիկութեան:

Լաւ մտածեցէք ձեր արածի վրա: Այդ ազատագրական դատը դիմակահանդէս չէ, թեթևամիտ խաղերի ասպարէզ չէ: Մօտեցէք նրան առանց յետին մտքերի: Թողէք նահատակվող ժողովրդի դատի այդօրինակ պաշտպանութիւնը:

Դիտող

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՔԱՂՈՒԱԾՔՆԵՐ ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՀԱՅ ՄԱՄՈՒԼԻՑ

—

◆ Տիգրան էֆ. Եուսուֆեան, որ Թօքատապի ենթարկուած էր վերջերս, մեռած է իր Շիշլիի բնակարանին մէջ: Հանգուցեալը պետական պաշտօններէ զատ շատ մը ազգային պաշտօններ վարած է և ատենապետը եղած էր քաղ. ժողովոյ:

◆ Աղեքսանդրիայէն Բարթող փաշա 1500 ֆր. ղրկած է պատրիարքին Արմաշի Դպրեվանքին համար:

◆ Վանայ առաջն. տեղապահը ձմրան խըստութեան առթիւ տեղւոյն աղքատներուն ի նպաստ տնօրինութիւն մը խնդրած է պատրիարքարանէն:

◆ Կրէտէէ մեզ կը գրեն, թէ վերջին անգամ կղզիին հայոց հովիւ կարգուած տէր Սահակ քահ. Մինասեան, լքելով իր հօտը, Աղեքսանդրիա անցած է, առանց պատրիարքարանէ արտօնութիւն ստանալու: Կրէտէի հայ գաղութը այժմ պէտք ունի անձնուէր հովիւի մը: («Իրաւունք»)

◆ Օրուան կարևոր հարցն է հայ շրջանակներուն մէջ թէ՝ հայը հայուն հետ պէտք է միանայ թէ՞ թուրքին հետ, և այս հարցը յուզուած է Փարիզ գումարուած օսմանցիներու մէկ ժողովին առթիւ, որուն մասնակցած են 5 հայեր, 17 թուրքեր և մէկերկու ուրիշ ցեղեր: Հայերը կը բաղկանային մեծ մասամբ Դաշնակցական կուսակցութեան Արևմտեան Բիւրօյի անդամներէն, ներկայացուցիչ մը «Արմէնիա»-ի կողմէ և այլն: Հին հնչակեանները մերժեցին մասնակցիլ վիճաբանելի նիւթն (61-րդ յօդուածը մէկ կողմ ձգելով միանալ Ժէօն Թիւրքերուն հետ և կռուիլ տիրող ըէժիմին դէմ) հակառակ լինելով իրենց ծրագրին:

Վերակազմեալը (Արգունեանք) թէև պ. Զօպանեանին գրած էին Ամերիկայէն, սակայն պ. Զօպանեան մերժեց՝ չուզելով ունէ կուսակցութեան մը ներկայացուցիչն ըլլալ: Պ. Զերազ մերժելով մերժեց մասնակցութիւնը այդպիսի ժողովի մը, իր երեսուն տարիներէ ի վեր պաշտպանած սկզբունքին բոլորովին հակառակ նկատելով այդ գումարման նպատակը: Պ. Զերազ ազգին վնասակար կը համարի ժէօն Թիւրքերուն, որ հարիւրին տասը կը կազմեն, միանալ, մարտնչելու համար հարիւրին 90-ի դէմ, որոնց գլուխը կը գտնուի սուլթանը և Թիւրք կառավարութիւնը:

Միթէ սա կարևոր հարց չէ, թէ հայը ինչի՞ւ չմիանայ կամ գէթ չհամաձայնի հայուն հետ և երթայ թիւրքին գիրկը իյնայ, ոչ միայն օգուտ մը քաղելու համար իր հայրենիքին, այլ վնասակար՝ չըսելու համար աղէտալի՝ դառնալու համար անոր:

Կոնգրէի անդամները իրենց համաձայնութիւնը տօնեցին «բանքէ»-ով մը դեկտ. 30-ի գիշերը: Թիւրքերը ուրախ են, որ հայերը իրենց կողմը դարձուցին, իսկ Դաշնակցութիւնն ալ Թիւրքերը իրեն գործիք պիտի ընէ, եթէ երբէք Թիւրքը գործիք դառնայ սակայն իր ձեռքը:

Ցոյները չեն մասնակցած, որովհետև Դաշնակցական կուսակցութիւնը Մակեդոնիոյ մէջ կը գործէ յունաց դէմ:

(«Լուսաբեր»)

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

—

Ուրմի, 30 յունվարի

Լինչի օրէնքը Իրանում

Կրօնական մի աղօրինի խնդրի պատճառով, մեր դրացի ասորիները հետաքրքրական մի դատ տեսան, որ թէ խիստ ինքնատիպ էր և թէ շատ մեծ աղմուկ բարձրացրեց:

Դիզալա գիւղացի մի ոմն ղաշա*)-Իսաղ 15 տարի առաջ, երբ դեռ աշխարհական էր, ամուսնացրել են մի ասորուհու հետ, որպէս թէ՝ հակառակ իր կամքի:

Իսաղը, օձիքը այս ակամայ ամուսնութիւնից ազատելու համար, շուտով գնում է Ամերիկա, որտեղից և նամակներով յայտնում է՝ չը սիրած կնոջը հեռացնել տանից:

Ազատ Ամերիկայում Իսաղը 14 տարի մնալով ձեռք է բերում ղաշայութեան աստիճան և ամերիկահպատակութիւն:

Պանդխտութեան ձիգ շրջանը լրացնելով վերադառնում է հայրենիք ապահովված լիաառատ ռոճիկով և պարգևներով: Թէ ղաշայի ո՞ր արժանիքի համար սահմանեցին ռոճիկ բարեգործ ամերիկացիք,—այդ հարցը մեր յետագայ նամակի նիւթն է լինելու:

Իսկ կնոջ դիմումները՝ ապրել իր ղաշա ամուսնու հետ՝ անլսելի են մնում:

Վերջ տալու համար այս դրութեան, ղաշա-Իսաղը դիմում է 1897 թւին օրթօդօքսութիւն ընդունած եպիսկոպոս մար-Իլիային, միաժամանակ քեարգուզարին**) և իրանց գիւղի աղայի պաշտպանութեանը:

Ստանալով բոլորի էլ հաւաստիացումները, վերստին ամուսնանում է մի գեղանի աղջկայ հետ՝ Ամերիկայից բերված ամենակարող չէքերի շնորհիւ...

Հարկ է ասել, որ, նախքան ամուսնանալը, ռուսաց փոխ-հիւպատոսի գիտութեամբ, ղաշան յանձնված է եղել քեարգուզարին՝ մինչև նոր տնօրինութիւն: Քեարգուզարը մի շատ խոշոր գումար կաշառք վերցնելով ղաշային գիշերանց իր մարդկանց հետ ուղարկում է տուն, խորհուրդ տալով պատահութիւնը չը փախցնել: Ղաշան միևնոյն գիշերն ամուսնանում է:

Պսակը կատարվում է Ռահուա գիւղի ղաշա-Պետրոսի ձեռքով, որը նոյնպէս ընդունել էր օրթօդօքսութիւն: Սրա կինն անցեալ տարի մեռնելով՝ 70-ամեայ հասակում կրկին ամուսնանում է 18-ամեայ մի որբ կոյս աղջկայ հետ, որի պատճառով մերժվում և զրկվում է ռուսաց միսիայի կողմից քահանայագործելու թէ իրաւունքից և թէ ռոճիկից:

Ղաշա-Պետրոսի համար այդ միևնոյն էր. նա ոտքը դրեց դարձեալ նախկին հողի վրա. ղաշա էր, էլի ղաշա մնաց:

Ի՞նչ էր սպասում պսակող և պսակվող ղաշաներին: Բողոքական, կաթոլիկ, օրթօդօքս և բոլոր միւս ճիւղերին պատկանող բոլոր ասորիները միացան, թելադրված կրթութեամբ բարձր կանգնած եւրօպացի միսիօնարութիւններից, ձեռք բերելով նաև ռուսաց փոխ-հիւպատոսի գործակցութիւնը:

Փոխ-հիւպատոսը տասը կօզակ է դնում ասորի գլխաւորների տրամադրութեան տակ, և այսպէս՝ բոլորը միասին զինված գնում են ղաշաներին բերում, բայց այնպիսի թակով ու թուք ու մուրով, որ 19 դար առաջ հրէից քահանայապետների, դպիրների և օրինականների նախանձը կարող էր շարժել...

Գնացող ասորիների պարագլուխները լինում են բժիշկներ, իժանում էք, նոյն իսկ դիպլօմ ունեցող բժիշկներ... Բժիշկ Իսրայէլ-խան, բժ. Աւշալիմ-խան, բժ. Իսաղ (Լօղման), բժ. Իսկանդար-խան, ղաշա-Իսաղ Մելիք-օղլի (Նախագահ բողոքականների խորհրդի), ազգապետներ շամաշա Տմուէլ, շամաշա Բաբօ և բոլոր միւս ճիւղերի ասորի ազգապետները: Սրանք բոլորը գնալով յեղակարծ շրջապատում են նորապսակների տունը: Բժիշկներ Իսրայէլ և Աւշալիմ խաները, դափնին խլելու համար, նախայարձակ են լինում, հայհոյում, թակում և քարշ են տալիս ղաշային նորահարսի սենեակում: Լեղապատառ հարսը աղիողորմ ոտքերն է ընկնում՝ խնայել: Բայց ո՜րտեղ: Մարդ-գազանը, յանձին ջուխտակ բժիշկների, կատաղել էր. «Պէտք էր անառակը քարկոծել», փոյթ չէ որ քարկոծողները պակաս*) անառակներ չէին...:

Լուրը հասնում է պաշտպանութիւն խոստացողներին: Գիւղի աղան իր կատաղի ծառաներից 12-ը սպառազէն ձիարշաւ ուղարկում է ճանապարհին զէնքի ոյժով յետ խլելու իր գիւղի գերեալ բնակչին, որի ամերիկահպատակութեան անցագիրը վաղօրօք առել էին ձեռքից թշնամիները: Բժիշկ Լօղմանը, վտանգի հետևանքը տեսնելով, խելօք էր գտնվել մի հնարքով աղայի ծառաներին վրիպեցնել կօզակներին հանդիպելու արիւնադանդ դրամայից:

Ղաշային հասցրին հիւպատոսարան, ուր ինքը հիւպատոսը մինչև յոգնելը գլխին բռունցքներ իջեցրեց և յետոյ հրամայեց երկու կօզակների՝ մի-մի թևը ամուր բռնել, երրորդին յետևից գլուխը ուղիղ պահել որ չը կռանայ: Նորից շարունակեց բռունցքի հարուածները, մինչև որ սիրտը թէ՛ ձեռները ցաւ զգացին: Պատիժը՝ պարսկական, պատժողը՝ ռուսաց պաշտօնեայ, եւրօպական կրթութիւն առած: Չէր կարելի չը ցաւել...

Սրան հետևեց պսակող ղաշայի պատժապատուհասը, որին բերին Ռահուայից երկու կօզակ՝ ձիերի առաջ ձգած՝ անդադար հրհրելով ձիանց կուրծքով և վայր գլորելով ձիերի մէջ: Սրա պատիժն աւելի խիստ անցաւ: Ղաշաները բանտարկված են հիւպատոսարանում:

Այս խնդիրը ընդդէմ հիւպատոսի դժգոհութիւն է յարուցել պարսից շրջաններում: Դժգոհներ կան և նեստորական ասորիների շրջանում:

Մի բան, որ շատ լաւ եղաւ, քեարգուզարի պաշտօնանկութիւնն էր: Այս խնդիրն Ուրմիայի քրիստոնեայ ժողովուրդը փրկեց մի սոսկալի հրէշից, որը 6 ձիգ տարիներ ծծում էր ժողովրդեան արիւնը: Ռուսաց փոխ-հիւպատոսն այդ բանով ջնջել տուեց իր սխալը: Նա տապալեց քեարգուզարին:

Երէցացի

*) Ղաշա՝ ասորերէն նշանակում է քահանայ:

**) Քեարգուզար է կոչվում այն պաշտօնեան, որ պարսկական արտաքին գործերի ներկայացուցչութիւնն է ստանձնած Պարսկաստանի նահանգական կամ գաւառական քաղաքներում: Պարսկաստանում օտար դաւանութեան պատկանող պարսկահպատակները արտաքին գործերի մինիստրութեանն են ենթարկվում:

*) Ես այստեղ օրինազանցներին, ով ուզում է լինի, համակիր չեմ, ինչպէս և չեմ կարող համակրել պատժապարտներին խրատելու այն ձևերին, որ դուրս է բերված այստեղ: Չէ՞ որ հոգևոր իշխանութիւն ունէին ասորիները, այն էլ՝ մէկի տեղ մի քանիսը: Կարող էին ամենքը միասին բարոյական ամենախիստ պատժի ենթարկել: Բարոյական պատժի ներգործութիւնը աւելի ազդու կարող էր լինել:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Թ Ի Ւ Ր Ք Ի Ա

Սարսափը Եըլդըզի պալատում.—Կ. Պոլսից հաղորդում են, թէ Պօրտուգալիայի թագաւորի ու թագաժառանգի սպանումը Եըլդըզի և թիւրքական կառավարական շրջաններում ցնցող տպաւորութիւն առաջացրեց:

Նոր զրահանաւեր.—Ջէնովայի նաւաշինարանում ներկայումս Թիւրքիայի հաշւին շինվում է զրահակիր մարտանաւ, որ արժելու է 7,000,000 ֆր.: Արդէն վերջերս Կ. Պոլիս հասան Կրէօզէի նաւարանում կառուցված երեք թնդանօթակիրներ:

Զօրքերի կենտրօնացումը Մակեդօնիայում.—Սալոնիկից հաղորդում են աւստրիական թերթերին, թէ Թիւրք կառավարութիւնը հրամայել է, որ երրորդ զօրաբանակի բէգիմները կենտրոնացվեն Բաղիբ փաշայի հրամանատարութեան տակ: Բաղիբ փաշան այդ զօրքերից կազմելու է 12 թուրցիկ խմբեր՝ հետապնդելու համար Մակեդոնիայում գործող չէտաները: Բ. Դուռը հրամայել է, որ Բաղիբ փաշան միջազգային ոստիկանական սպաների մասնակցութիւնից բոլորովին անկախ գործէ:

Հաղորդվում է նոյնպէս և այն մասին, թէ Եանինայի, Շկօդրայի, Կօսօվայի, Բիթոլիայի և Սալոնիկի նահանգների զօրքերի թիւը պիտի բարձրացվի մինչև 106,000-ի, որից 95,000-ը հետևակ է լինելու:

Խմբագիր՝ ԱԼԷՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ Ա. ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Յ. ՏԷՐ-ՄԱՐԿՈՍԵԱՆ
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Տ Ո Ւ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԲԱՆԿԻ ԿՈՒՐՍԱՑԻՆ ԳՆԵՐԸ

11 փետրվարի 1908 թ.

Տոկոսաբեր արժեթղթեր

Տոմսակ I փոխ. վիճակախաղի	335 ր.	— կ.
Տոմսակ II փոխ. վիճակ. .	261 ր.	— կ.
Տոմսակ III փոխ. Ազն. Բանկի	223 ր.	50 կ.
4% Պետական Ռենտա . .	75 ր.	50 կ.
5% փ. թ. Պետ. Ազն. Հ. Բ.	84 ր.	50 կ.
4½% փ. թ. Պետ. » » »	79 ր.	75 կ.
4% փ. թ. Պետ. » » »	71 ր.	75 կ.
3½% Գրաւ. թ. Պետ. » »	69 ր.	75 կ.
5% Վկայ. Գիւղ. Հող. Բանկի	85 ր.	— կ.
4½% Վկայ. Գիւղ. Հող. Բանկի	78 ր.	— կ.
4% Վկայ. Գիւղ. Հող. Բանկի	72 ր.	— կ.
5% Ներքին փոխ. 1905 թ. I	96 ր.	— կ.
5% » » » » II	96 ր.	— կ.
5% Արտաքին փոխ. 1906 թ.	93 ր.	75 կ.

ԱՆԴՐԿՈՎԿ. ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԵՐԻ ՁՄԵՌԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԻՒՆ

(Նշանակված են Թիֆլիսի ժամերով)

—

Թիֆլիսից Բագու		Բագուից Թիֆլիս	
Արագ. գիշ.	12 ժ. 28 ր.	Արագ. երեկ.	5 ժ. 02 ր.
Պօստ. երեկ.	9 ժ. 41 ր.	Պօստ. ցեր.	12 ժ. 21 ր.
Մարդ. առաւ.	7 ժ. 53 ր.	Մարդ. առաւ.	4 ժ. 58 ր.
Թիֆլիսից Բաթում		**Բաթումից Թիֆլիս**	
Մարդ. առաւ.	10 ժ. 58 ր.	Մարդ. առաւ.	10 ժ. 38 ր.
Պօստ. առաւ.	9 ժ. 15 ր.	Պօստ. առաւ.	6 ժ. 49 ր.
Մարդ. երեկ.	11 ժ. 22 ր.	Մարդ. երեկ.	5 ժ. 46 ր.
Թիֆլիսից Երևան		**Երևանից Թիֆլիս**	
Պօստ. գիշ.	1 ժ. 8 ր.	Պօստ. ցերեկ.	1 ժ. 18 ր.
Մ.-ապր. ցեր.	3 ժ. 16 ր.	Մ.-ապր. ա.գ.	12 ժ. 52 ր.
Կարսից. Ալեքսանդ.		**Ալեքսանդր. Կարս**	
Պօստ. երեկ.	5 ժ. 48 ր.	Պօստ. ցերեկ.	12 ժ. 23 ր.
*)Մ.-ապր. առ.	5 ժ. 25 ր.	*)Մ.-ապր. գիշ.	3 ժ. 09 ր.
Թիֆլիսից Ջուլֆա		**Ջուլֆայից Թիֆլիս**	
Պօստ. գիշ.	1 ժ. 08 ր.	Պօստ. գիշ.	6 ժ. 48 ր.
Մ.-ապր. ցեր.	3 ժ. 16 ր.	Մ.-ապր. ցեր.	6 ժ. 54 ր.

*) Այս գնացքները երթևեկում են միայն պէտք եղած ժամանակ:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

Հիմնված 1880 թ.

(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ ԵՆ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան և վեներական (սիֆիլիս) հ.:

Կ. Մ. ՁԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի, ներքին և նեարդային:

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ Ե. Կ. ԽՕԴՆԵՎԱ—9½—2 ժ. ատամի հիւ.

Ջ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.:

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ., վիրաբուժութեան և միզասեռ.

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց ծաղկահատ.:

Կ. Ի. ԳՁԵԼԻԵՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի:

Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.:

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ Ա. Ի. ՇՉԵՐԲԻՆԱ—1½—2 ժ. մանկաբարձութեան:

Գ. Ց. ԳՈՒՐԳԵՆՕՎ—11—12 ժ. կանանց և մանկաբարձութեան:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Ա. Ց. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ—6—7 ժ. վիրաբուժ., վեներական, միզասեռ և մորթու հ.

Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝

Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ԱՐՏԻՍՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՀԼԻՃՈՒՄ

Հինգշաբթի, փետրվարի 17-ին

Թիֆլիսի Առևտրական դպրոցի չքաւոր աշակերտների օգտին

կը ներկայացվի

„ՌՕՍՄԵՐՍԽՕԼՄ“

Պիէսա Իբսէնի

2—2

Զգուշացէ՛ք կեղծումներից

Պահանջել՛ոք գրված լինի „Midy“ (MIDY)

ՍԱՆՏԱԼ ՄԻԴԻ

(Թոյլատրված Ռուսաստանում)

Չը կայ լաւագոյն միջոց, քան Սանտալ Միդին, պերելօյի (հօնօրրէյ) ամենայարատև դէպքեր բժշկելու համար:

Սանտալ Միդիի յատկութիւնը և էսսենցիայի մաքրութիւնը թոյլատրում են գործածել առանց վնասելու մարսողական գործարաններին:

Պահեստը Ռուսաստանի գլխաւոր դեղատներում:

(շ. 1 ան. չ.)

25—13